

HID

TÁRSADALMI, IRODALMI ÉS KRITIKAI SZEMLE

1949 augusztus

T A R T A L O M:

Petőfi Sándor: Az apostol (383) — *Gál László*: Petőfi Sándor a jugoszláviai sajtóban (385) — *Laták István*: Új élet felé (391) — *Bránko Csopics*: A rettenetes nap (407) — *Csépe Imre*: Nyári dal (419) — *Gál László*: Vladimir Nazor és Oton Zsupancsics halálára (420) — *Vladimir Nazor*: Bozót (425) — *Oton Zsupancsics*: A szegkovácsok dala (428) — *Majtényi Mihály*: Puskin (430) — *A. Sz. Puskin*: Csaadejevhoz (433).

KULTÚRÉLET

Milan Bogdanovics: Az igazság válsága a szocialista kultúrában (434)

FIGYELŐ

Lőrinc Péter: A jelenbe ívelő múlt (437)

SZEMLE

A 80 éves Beográdi Népszínház (443) — A szlovák közéleti politikai és kultúrmunkások állásfoglalása a prágai rádió rágalomhadjáratával szemben (443) — A Vajdasági énekkarak versenye (444) — Puskin műveinek kiadása a Szovjetszövetségben (445) — A román közéleti, politikai és kultúrmunkások a romániai rádióállomások rágalomhadjárata ellen (445) — A színházak államosítása Magyarországon (446) — Az első siptár nyelvű folyóirat (446)

KÉPMELLÉKLET: Ács Károly: »Olvasó nő«

Szerkeszti a szerkesztő bizottság
Felelős szerkesztő: Olajos Mihály
Szerkesztőség: Noviszád, Jován Gyorgyevics utca 2. Telefon 26—33
Kiadóhivatal: Szubotica, Engels utca 9
Telefon: Szubotica, 414
Előfizetési díj: Egy évre 120 dinár, fél évre 65 dinár.
Postatakarékszám 3-476.030. Lapzárta minden hó 10-én.
Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza.

PETŐFI SÁNDOR:

AZ APOSTOL

(Részlet)

„A szőlőszem kicsiny gyümölcs,
 Egy nyár kell hozzá mégis, hogy megérjék.
 A föld is egy gyümölcs, egy nagy gyümölcs,
 S ha a kis szőlőszemnek egy nyár
 Kell, hány nem kell e nagy gyümölcsnek,
 Amíg megérik? ez belékerül
 Évezredek vagy tán évmiljomokba;
 De bizonyára meg fog érni egykor,
 És azután az emberek belőle,
 Világ végéig lakomázní fognak.
 A szőlő a napsugaraktul érik;
 Míg édes lett, hány napsugár
 Lehelte rája élte melegét,
 Hány százezer, hány miljom napsugár?...
 A földet is sugárok érlelik, de
 Ezek nem nap sugárai, hanem
 Az embereknek lelkei.
 Minden nagy lélek egy ilyen sugár, de
 Csak a nagylélek, s ez ritkán terem;
 Hogyan kívánhatnók tehát, hogy
 A föld hamar megérjék?..
 Érzem, hogy én is egy sugár vagyok,
 Amely segíti a földet megérni.
 Csak egy nap tart a sugár élete,
 Tudom, hogy amidőn megérkezik
 A nagy szüret,
 Akkorra én már rég lementem,
 S parányi művemnek nyoma
 Elvész az óriási munka közt,
 De életemnek a tudat erőf ad,
 Halálomnak pedig megnyúgovást,
 Hogy én is, én is egy sugár vagyok! —
 Munkára hát,
 Föl a munkára, lelkeim!
 Ne légyen egy nap, egy perc elvesztve.
 Nagy a földadat, az

Idő röpi, s az
Élet rövid.
Mi célja a világnak?
Boldogság! S erre eszköz? A szabadság!
Szabadságért kell küzdenem,
Mint küzdték érte oly sokan,
És hogyha kell elvérzenem,
Mint elvérzettek oly sokan!
Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,
Fogadjatok szent sorotok közé,
Zászlótokhoz hűséget esküszöm
S ha hogy véremlben lesz egy pártütő csepp,
Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
Habár szívemnek közepén lesz is!"

PETŐFI SÁNDOR

a jugoszláviai sajtóban

„Az 1848-as magyar forradalom — amely a párisi februári és a bécsi márciusi forradalmak után következett —, a jogtalan és kizsákmányolt tömegek és Európa nemzetiségükben elnyomott népeinek egyik legnagyobb rohama volt a feudalizmus ellen. A magyar forradalom, ha később vérbe fojtották is, alapjában rázta meg az egész akkori európai reakciót és nagy nemzetközi jelentőséget nyert a forradalmi mozgalomban; ezért is üdvözölték az akkori idők haladó emberei, elsősorban Marx és Engels és ezért „volt és marad a magyar történelem legdicőségesebb fejezete, s egyben az emberiség szabadságharcának legszebb fejezete...”

Milovan Gyilasz köszöntötte így a magyar szabadságharc százéves évfordulóját. Petőfi Sándor halálának századik évfordulóján pedig Szerbia Népfrentjának központi lapja, a „Glas”, e Gyilasz-idézzel vezeti be megemlékezését „a magyar forradalom költőjéről, Petőfi Sándorról” — majd így folytatja:

E forradalom egyik vezetője, a nagy magyar költő, Petőfi Sándor volt, aki 1848 március 15-én a budapesti diák és munkásifjúság egy csoportjával lámadást hajtott végre egy nyomda ellen, lefoglalta azt, és kinyomattatta »Nemzeti dal«-át és a »Mit kíván a magyar nemzet?« 12 pontját. Így, Petőfi valóban elkezdte a forradalmat, hogy aztán a forradalom győzelmének szentelje egész emberi és költői erejét és végül, 1849-ben, meghaljon a forradalom ellenségeivel vívott harcban.

Verseivel és harcaival Petőfi a szabadság egyik legnagyobb költője. Érezte a magyar nép súlyos helyzetét, mert a magyar nép 1848-ig a középkori feudalizmus legfeketébb sötétjében sínylődött. Robot, kilenced, papi tized nyögtek a jobbágyokat, akik nem hagyhatták el helyeiket, hozzá voltak kötve uraik földbirtokaihoz, akár a rabszolgák...

A magyarság abban az időben befejezte nyelvi forradalmát. Az írók és műveik közelebb jutottak a néphez, az irodalom felébresztette a nemzet lelkiismeretét, demokratizálta a népi tömegeket és megismertette őket az akkori Európa haladó áramlataival. A fiatal írók »Márciusi ifjak« csoportja a forradalmárok első vonalában küzdött és a csoport balszárnyának Petőfi Sándor volt a vezére...

A költő életrajzának ismertetése után, így folytatja a „Glas”:

...Petőfi született lírikus, szenvedélyes és tüzes természet. Azonnal reagál az élet megnyilvánulásaira és érzéseinek költői kifejezést tud adni... Élesen támadja a bürokráciát, nemességet, az állami apparátust, a társadalmi igazságtalanságokat — de egyben kitűnő szerelmi költő is, a természet és a népi élet nagy piktora...

...1848 március 15-i roham óta, Petőfi állandóan a forradalom első vonalában harcol. Radikális, megalkuvást nem ismer ebben a harcban. Verseket, gúnyiratokat, satírákat, epigrammákat ír és kegyetlenül leszámol a forradalom ellenségeivel... Hajlíthatatlan hűséggel forradalmi eszméihez, 1849 július 31-én, a Segesvár-körülí harcokban elesett...

*

Nem csupán a „Glas” emlékezett meg a legnagyobb magyar költő, a magyar szabadságharc viharmadarának haláláról. És ez természetes is, hiszen Petőfi szelleme mélyen benne él a jugoszláv nép legjobbjában, akik nem most, nem ma ismerték meg a forradalom, a szabadság egyik legnagyobb költőjét.

Alig tíz évvel halála után, már ismerték, már fordították, már énekeltek Petőfi Sándor legjobb verseit Szerbiában. 1859-ben így ír Petőfi Sándorról Antun Hadzsics: „...Hitt a maga küldetésében, ezért harcolt, tűrt és szenvedett, és — célhoz ért. Úgy indult el, mint a mi Branko Radicsevicsünk, új utakon és nem rejtent meg az akadályoktól...”

Hatása érezhető Gyura Jaksics költészetén és megihlette a szerb-ség egyik legnagyobb költőjét, Petőfi kitűnő fordítóját, Zmaj Jovan Jovanovicot is. Csak természetes, hogy az új Jugoszlávia harcos új költői sem feledkeztek el a szabadság nagy magyar költőjéről s — például —, így emlékezik Petőfi Sándorról Jovan Popovics:

...A költő, aki nem sajnálta saját életét; a költő, aki nem számolt azzal, hogy örökéletűek lesznek-e versei, hanem mindent feláldozott népéért és annak harcáért, a szerelem és a vágy mélyen érző költője; költő, aki hazája földjének festője is volt; saját népe legnagyobb szabadságharcának énekese — annak a harcnak, amely az elnyomott felkelések felett Európa-szerte világitott —, megérte a halhatatlanságot, bár halni küldte saját verseit... vagy talán éppen azért halhatatlan, mert az eszméért halni küldte verseit éppen úgy, ahogy saját maga is meghalt eszméért...

És ime, így ír Petőfiről a nagy horvát író, Mirosláv Krleža:

...Én személyesen, mint tizennyolc éves gyerek, Petőfi hatása alatt, mint negyvennyolcas Kossuth-párti kerültem a Ludovikára, az »Apostol« csaknem befejezett fordításával; azzal a művel, amely döntő, csaknem végzetes hatással volt rám...

*

Háromfolytatásos, hatalmas terjedelmű írást szentelt Petőfi emlékének a Jugoszláv Írószövetség vezető lapja, a „Knjizsevne novine”. Hangsúlyoznunk kell — sajnos —, ezt a „hatalmas terjedelmet” és a „három folytatást”, mert például a Szovjet Írószövetség lapja, a „Literaturnaja Gazeta” négy hasábon, két cikkben (A. Maljisko: „A nemes szív” és Hidas Antal: „A nagy költő-tribun”) emlékezik meg Petőfiről. Centiméterekkel kell, úgy látszik, mérni a megemlékezést, mert hiszen, tudjuk, imígyen szólt a prágai rádióállomás:

Amíg a demokratikus országok szomszédos népei együtt ünneplik a testvéri magyar néppel Petőfi Sándor, a nagy forradalmi költő halálának századik évfordulóját, Jugoszlávia népei számára ez nem lehetséges...

Mladen Leszkovác, Petőfi kitűnő fordítója, így fejezi be nagy cikkét a „Knjizsevne novine”-ben:

...A magyarok költője volt legelső sorban, ez igaz. De csodálatos hite az emberben és az emberiségben, jövőbe vetett tekintetének mély humanizmusa, az egész világ emberisége jobb jövőjének hírnökévé tette. Így kell őt elképzelni, így vésődött az egész világ tudatába: Petőfi a szerelem és szabadság költője, aki életét is feláldozta a szabadságért. Halála előtt néhány hónappal, amikor köztársasági-volta miatt sok támadásnak volt kitéve, a következőket írta: »Az utókor mondhatja rólam, hogy rossz poeta voltam, de azt is fogja mondani, hogy szigorú erkölcsű ember valék, ami egy szóval annyi, mint republicanus; mert a respublicának nem az a főjelszava, hogy »le a királyokkal«, hanem »a tiszta erkölcs«. Nem a széttört korona, hanem a megvesztegethetetlen jellem, szilárd becsületesség a respublica alapja.«

Művész nagyobb mértékben alá rendelheti-e saját személyi ambícióit a közös eszméknek és kívánságoknak? Petőfi ezt is meg tudta tenni. Ilyen volt...

„Petőfi Sándor, a legnagyobb magyar költő... hajlíthatatlan harcos, a szabadság lelkes viharadara volt — írja a többi között a beográdi „Duga” — ... Eszméi: szabadság és politikai jogok az elnyomottaknak, jog és szabadság minden népnek...”

„A legnagyobb magyar költő és egyike a XIX. század legnagyobb költőinek általában — írja a zágrábi „Vjesznik” — ... irányt adott az egész forradalmi mozgalomnak, a magyar nép szabadságharcának...”

Jugoszlávia szerb, horvát és másnyelvű lapjai mellett, természetesen megemlékeztek a legnagyobb magyar költő halálának századik évfordulójáról Vajdaság magyarnyelvű lapjai is: a „Magyar Szó”, „7 NAP”, „Dolgozók”, „Ifjúság szava”, „Pionírújság” stb. Itt említjük

meg, hogy július 31-én egész oldalas megemlékezést közölt Petőfiről a Vajdasági Népfront szerbnyelvű napilapja, a „Szlobodna Vojvodina” is.

*

Petőfi költői nagyságát azonban nem lehet és nem szabad centiméterekkel méricskélteni. Nem a mi hibánk, hogy ilyen csúf és bántó méricskélésre kényszerültünk. Bennünk élt és él az igazi Petőfi, mindaz, ami a forradalom, a szabadságharc nagy költőjéből örök és halhatatlan. Volt idő, nem is olyan régen volt, hogy ismét felharsant a szabadság költőjének csatakiáltása:

Föl hazámnak valamennyi
Lakója,
Ideje, hogy tartozását
Minden ember lerója;
Ki a házból, ki a síkra,
Emberek,
Most az egész Magyarország
Legyen egy nagy hadsereg!

Volt idő, nem is olyan régen volt, hogy valóban kiállt a síkon egy egész ország „valamennyi lakója”. Volt, hogy egy egész ország hadsereggé vált. Volt egy ország, amely így ünnepelte Petőfi emlékét, amikor csaknem egész Európa, de Délkelet-Európa mindenesetre, „csendes volt, újra csendes...” Igen, akkor „lánc csörgött minden kézen”, de — sajnos —, Petőfi másik nagy verssora „csupán a magyar kezében csengett a kard” Magyarországra nem vonatkozatható — és ma már mind nyilvánvalóbb kiknek a hibájából.

Magára hagyták, egy magára
A gyáva népek a magyart;
Lánc csörg minden kézen, csupán
Magyar kezében cseng a kard.

De hát kétségbe kell-e esnünk,
Hát búsuljunk-e emiatt?
Ellenkezőleg, oh hon, inkább
Ez légyen ami lelket ad.

Emelje ez föl lelkeinket,
Hogy mi vagyunk a lámpafény,
Mely amidőn a többi alszik,
Ég a sötétség éjjelén.

Ha a mi fényünk nem lobogna
A véghetetlen éjen át,
Azt gondolhatnánk fönn az égben,
Hogy elenyészett a világ.

Tekints reánk, tekints, szabadság,
Ismerd meg mostan népedet:
Midőn más könnyet sem mer adni,
Mi vérrel áldozunk neked.

Vagy kell-e még több, hogy áldásod
Ne érdemetlen szálljon ránk?
E hűtlen korban mi utósó
Egyetlen híveid valánk!

Igen volt ilyen „hűtlen kor” a közelmúltban is. És akkor — a nagy Szovjetbirodalom mellett — mi voltunk, Jugoszlávia népei és a velük harcoló jugoszláviai magyarok, a Papp Pálok, a Fejős Klárák voltak azok, akik vérrel áldoztak a szabadságnak, amikor más még könnyet sem mert adni. Mi már akkor is így ünnepeltük, így emlékezünk Petőfi Sándorról. Akkor nem a „magyart” hagyták magára a „gyáva népek”. Az akkori Magyarország — sajnos — azok közé tartozik, akik népeink szabadságharcát magára hagyták. Ott, Magyarországon, valóban nem ünnepelték Petőfi Sándort, Petőfi-szellemét... A Petőfi-brigád itt harcolt, Jugoszláviában harcolt... a magyar szabadságért is harcolt...

Mi a harcaink kezdetétől ünnepeljük Petőfit. Ünnepeltük a harcban és ünnepeljük az építésben. Vajdaság városainak, községeinek számtalan utcája — a legszebb utcák —, Petőfi Sándor nevét viselik. Forradalmas parasztszövetkezeteink legjobbjai Petőfi Sándor nevével indultak el a szocializmus felé. Petőfi nevével tör mind nagyobb sikerekre, a szocialista kultúra építésében a legtöbb magyar kultúr egyesület. Ezer és ezer volt magyar írástudatlan itt, az új Jugoszláviában tanulta olvasni Petőfi verseit. Vagy tán nem a mi ifjú vasútépítőinknek énekelte Petőfi:

Száz vas-utat, ezeret!
Csináljatok, csináljatok!
Hadd fussák be a világot,
Mint a testet az erek.

Ezek a föld erei,
Bennök árad a műveltség.
Ezek által ömlenek szét
Az életnek nedvei.

És igenis a mi bányászaink, a mi Szirotanovicsunk, Skobicsunk, Trákónk, Mijatovicsunk, Ramovicsunk mennek le „ezer öltre”, ahol az „ősi örök éj tanyázik vadsötéten” és „a kis lámpa reszkető sugára félve néz a zordon éj arcára” — igenis, a mi bányászaink azok, akik a munkájukkal emlékeznek Petőfi Sándorra és akik az eredményekkel ünnepelik a szabadság és az építés nagy költőjét.

Mert így is lehet ünnepelni Petőfi Sándort és mert Petőfi Sándort csak így lehet ünnepelni.

És ha — talán — az évfordulót hangosabban is ünnepelték mások és másutt — Petőfit magát mélyebben, méltóbban sehol se ünnepelhettek mint Jugoszláviájában. És mi mindaddig tovább ünnepeljük, szellemében mindaddig tovább dolgozunk, amíg

... a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán...

Addig meg nem állunk, addig minket senki — se nyugati, se keleti gáncsoskodó — meg nem állíthat. Petőfi is így, Petőfi is ezt akarta, ezt énekelte; ezért halt — száz évvel ezelőtt — hősi halált a szabadságért, a világ minden népének igazi szabadságáért.

Gál László

ÚJ ÉLET FELÉ

Írta LATÁK ISTVÁN

Balasics András idegesen taposta el csizmája sarkával a tornác mázolt földjén a cigarettacsutkát. Ünneplőben ült a ház előtt a hűvös tornácra. Kint az udvaron meleg tavaszi nap ömlött széjjel az eperfák hamvaszöld lombján, a ház és az istálló feketéspiros cserépén, a félszer deszkáin, meg a játszódozó kisgyerekek szöske fején. Könnyű kékséggel borult az égboltozat a táj fölő.

Mindezt már tán tizszer is végignézegette Balasics, s magában megállapította, hogy szép az idő. Vágyakozik az ember, hogy a község piacterére besétáljon, a többi ember közé.

Szép, eperfákkal szegett út visz a községig. Gyalogosan félóra az egész. Jól megmunkált földek, zöldülő vetések között vezet a kövesút a községbe.

— Tán indulni kéne... — mondta magában.

S mégis csak itt gunnyasztott a ház előtt Balasics, mióta a jószágokat ellátta és fölöltözött.

Felesége bent tésztát gyúrt, főzött, rétest nyujtott.

Már egy jó órája is van, hogy Balasics itt kint ül, s a töprengésben nem jön meg a kedve az induláshoz. Ki tudja, hányadik cigarettára gyújtott már rá egymásután. Vasárnap van, ilyenkor a hétköznapi gondoknál is súlyosabbakat kell megoldani. Van rá idő is, meg ha az ember pihen, de nem alszik, minden gond előjön és megnövekszik, amit a napi nehéz munka különben elkerget, vagy egész kicsinnyé tesz.

Szívta a cigarettákat Balasics, de sem indulásra, sem otthonmaradásra nem tudta véglegesen elszánni magát.

A két fiúgyerek csipicsókát játszott az udvar közepén a szomszéd tanyásgazda kislányával. Néha meg a Bundás kutyát lovagolták meg. De a nagy, fekete eb lustán lihegve mindig odábbállt, nem tudták a gyerekek tartósan játékba fogni. Nyelvét kiöltve, csak eltűrte a gyerekek csintalankodását, de látszott a szemén, ha békésen el is viseli a fülei húzgálását, meg a hátán sivalkodó fiúk ugrálását, mégsem hederít rájuk. Komoly házőrző kutya nem hagyja magát játékszerként ide-oda hajkurászni.

— Bundás, Bundáskám, gyere ide, — csalogatta az ebet a nagyobbik gyerkőc, Andris. De a kutya egyre csak tovább loholt, s amikor biztos távolba ért, lehasalt.

A kis kert gyümölcsfáinak virágain méhek döngicséltek. András elnézegette. Az övé itt minden. A bent dolgozgató asszony, a játszódozó kislány, a gyümölcsfák és a tanya mellett tizenkilenc hold, meg úgy két órajátásra a másik tizenhat hold is, összesen egy „maximum”.

Az asszonyért nehezen küzdött meg, a megszokottság, a családi befolyás, a jómódúak gőgje ellen. Micsoda birkozás volt az! A régi mese: gazdaglegény — szegénylány! Gazdaglegény? Hiszen neki, a gazdaglegénynek tulajdonképpen semmije sem volt. Amijök volt, az apja tetézte meg a tizenégyes háború idején, meg az anyja hozta a régi kis apai örökséghez. Maga András boltoslegény volt a községi nagy rőfösboltban, a gazdag Pecárszkiéknál. De bálba mindig a parasztle-gényekkel járt, és ott ismerte meg Pásztor Évát, a környék legszebb napszámoslányát. Táncolt vele és a lány mosolygó kék szeme, szelíd arca, ringó termete lángra lobbantotta minden érzését és kívánczósá-át. Jónéhány bálban találkoztak. Haza akarta kísérni: Éva figyelmeztette:

— Vigyázz! A szegénysori dülőuton leűtnék a napszámoslegények, mert gazdaglegény létedre napszámoslány után jársz. És ne is járj utá-nam. Mert mit mondanak majd a gazdag Balasicsok, a szűleid, és mu-latós, gőgös öcséd, Balasics Feri. Végy feleségül valami jómódú boltos-lányt vagy gazdalányt! Hisz a szűleid ügyse egyeznének bele abba, hogy szegénylányt, méghozzá napszámoslányt hozzá a házukhoz...

Akkor András kirukkolt:

— Nekem magamnak majd semmim sincsen... Én szeretlek, és a feleségem leszel, ha az egész világ elébem is áll...

És András nem tágitott. Elgyűrűzte a lányt, s a napszámos legé-nyek, látva tisztességes szándékát, vártak, nem ütötték le és nem késel-ték meg a szegénysori dülőuton. De a gazdag szűlők annál jobban fenyegetőztek.

— András, nem vagy a fiunk, ha napszámoslányba botlasz! Nem akad neked más senki, azt hiszed?

András hajthatatlan volt.

— Én szeretem Évát!...

— A szerelem bejön hetykén az ajtón és a szegénységtől ijedten kiszökik az ablakon... — legyintettek az öregek.

Balasics András szelíd ember volt életében mindig, de most megszegte a nyakát. Feleségül vette a lányt, s egyik tanyájukra, ahol egy béres lakott a feleségével, beköltözött egy kis mellék szobába, családi áldás nélkül.

A gazdag szűlők elbocsájtották a bérest a tanyáról, és a tanya mel-letti tizenkilenc hold földön megtűrték a fiukat, hagyták, hogy gazdál-kodjon, mert a rőfösboltot otthagya. De nem lépték át a küszöbét. András azóta százszor és újra átélte már magában a küzdelmet.

— Az asszony most bent dalolgatni kezdett. S ez visszahozta And-rást a jelenbe. Milyen áldott jó lélek, — mondogatja magában Balasics. Sose fogy ki a tűrésből, a jókedvből... A forró gőzök a főzésnél piros-ra csipik az arcát, de neki csak ragyog a nagy kék szeme, és ha férjét vagy gyerekeit megpillantja, sose tud betelni a szeretettel. Ha a marok-szedésben vagy a kukoricafőrésben hajladozik; akkor se sóhajt bizony ez a keménykezű, lágyszivű asszony. Mintha az egész világnak hálás volna, hogy jó családi élete van.

Mert bizony az asszony is kemény munkába fog, mikor a földön a nagyja munka van és a férjének segítségre van szüksége.

Micsoda kínnal alapozták meg az elején az életüket! Úgy éltek kezdetben a szűk béreslakásban, az apja legrosszabb tizenkilenc holdján, mintha valami elhagyott szigetre kerültek volna. Apja ugyan elküldte a tanyásbérest, hogy földél alá kerüljenek, de nem adott kocsi, nem adott lovat, a tavaszi vetéshez magot. Nem adott egy rézgarast az élet megkezdéséhez. A Balasicsok szoba sem álltak napszámoslány-menyükkel, és a szerintük megháborodott fiukkal. Még a ruháit, a párnáját sem adták oda, de András nem is kérte. Haza se ment.

A tanyásbéres hanyagul kezelte a kis birtokot, az öreg Balasics többi földjétől távolálló földdarabot. Másét kezelte, miért törte volna magát olyan nagyon? Nem is volt az valami jó birtok, dombhátról nyúlik lefelé a sárgás, kerges földje.

Eleinte napszamba is elszegődtek innen Andrásék, hogy az első termésig kihúzzák, mert egy krajcárjuk nem akadt a háznál. De az asszony ajkáról le nem szakadt a mosolygás és a nóta. Olyan vidám, kacagós volt az, akárcsak lánykorában. Balasics András meg csak összeszorította a fogát és erőt merített a kacagós menyecske szívósságából. Gazdalegény, volt rőfös „segédúr”! És aztán egyszerre a más napszamosa. Keményen tartotta magát az öreg Balasics Domokos a fia „szégyene” miatt, de a fia is úgy dolgozott, mintha az apja beteg gögjét kellene kiirtani, mint a kukoricakapáláskor a sorok között az izmokat rángató gazokat. S még a napszámot is az asszony szerezte. Ő vállalt kapálást, kaszálást, míg a saját aratás elérkezik. Hogyisne, ki hitte volna el, hogyha Balasics András ajánlkozik napszamos munkára, hogy nem csúfolódik.

Esténként a volt béreságyban húzták meg magukat az asszonyhozta párnán. Mégis boldogok voltak.

Megérkezett az első aratás. Aztán már a magukéból éltek. Gyerek is jött. Az asszony meg egyre szebb lett és erősebb. Szinte virított, mint a színes mezei virágok. Balasics is újra egészen beleszokott a paraszti munkába. Kocsi, szerszám, egy lovacskát. Úgy kellett takarózkodni, mintha zsigoriak lettek volna, de András bankadósság és apják segítsége nélkül akarta rendbehozni a földet.

Gyümölcsfákat ültettek a kis tanya körül, s a kertben szőlőt telepítettek. Küzdelemmel, lemondással szereztek meg minden facsemetét, minden ágyat, minden ruhadarabot. Magukéban dolgoztak, de a kisparaszt többet dolgozik, többet nyüstöli magát, ha saját talpán akar megállni, mint a máshoz szegődő zsellér. Csak esetleg nagyobb a reménye is, mert földet érez a talpa alatt. Évekig küzdöttek, míg elegendő trágyát szerezhettek, hogy a gyöngye földet némileg följavítsák. A háború jött. Munkaszolgálatra vitték Balasicsot. Onnan is hazavergődött. Az asszony második gyereket is világra hozta és maga birkózott a gazdasággal, amíg férje hazakerült. Balasics szülei nem bántották őket a tanyán, talán az unokák miatt is, de továbbra sem néztek feléjük. Mégis micsoda boldogság és szeretet honolt náluk! Mert nagyon szerették egymást s a gyerekek helyettesítették az elmaradt rokonságot. Éva szülei és testvérei jöttek csak nagyritkán hozzájuk. Szegény emberek azok, de olyan magabiztosan él mindegyik a világban. Akárcsak Éva, aki most is nótázik, mint az áldottkedvű gyerekek, míg az ura főprenkedik.

Balasics fölkelt a padról. Bement a házba.

— András, hát te még itthon vagy? Nem mégy a községbe? Azt mondtad elmégy . . . — mosolygott rá a nevetősszemű asszony. Egyszerű csikos kartonruha, pirosbabos kötény előtte, haja menyecskésen hátrakötve egy féldelín, virágos kendővel. Még harmincéves sincsen. Büszkén nézte megválásodott, szálás férjét. Azelőtt cingárabb volt András. De a paraszti munkán válla szélesebb lett, arca megbarnult, zöldesbarna szeme is mintha megnagyobbodott volna fehér homloka alatt a pirosbarna arcában. Férfiasabb most. Még nem töltötte be a harmincöt évet. Bajúszai sűrűbb lett, álla keményebb. Jól áll neki a sötét ruha. Szeretettel, de mégis nyugtalanul nézte az asszony. — Mi bánt, lelkem? — kérdezte újra föle.

— Tudod, Éva, péntek este az az értekezlet . . . Nem tudom, hogy lenne jobb. Valamit most már tenni kell . . . Vagy semmit . . . Ki kell találni, hogy lesz jobb . . .

Tudta András, hogy feleségétől nem kaphat határozott feleletet. Mert ha a feleségével vitatkozik, mintha annak minden szava a saját lelke visszhangja volna. Csak lágyabban, puhábban, asszonyi szívvel kifejezve.

Éva megállt a rétesnyújtással.

— A szövetkezetre gondolsz, Andrásom?

— A szövetkezetre is, meg az ádóra, meg a gyerekeim sorsára és mindannyiunkéra . . . Tudod, egy kicsit furcsa az egész . . . Egy darabig szegényembernek számítottam . . . Aztán a földdel rendbejöttünk és mindent olyan jó áron értékesíthettünk, hogy nem is csodálom az egyre növekedő adót . . . Jutott is, maradt is . . . De most a jómódú emberek közé számítunk és a Frontban kicsit különösen néznek ránk, hogy ennyire maguknak élünk . . .

— Egyszóval mégis a szövetkezeti história nyomja a lelkedet.

— Az is, meg még sok minden . . .

Éva arca elkomolyodott.

— Nézd, András, apádék már azért is haragudtak, hogy engem, a szegény napszámoslányt, vettél feleségül. Otthagytad a rőtösboltot, ahol segédúr voltál és tán főnök lettél volna egyszer. Velem megint paraszt lettél, ezért szidták. Aztán azért is szidták, hogy neked az eddig használt tizenkilenc hold földedet a földosztóbizottság maxira kiegészítette az apádéból. Nekik meg az egész kétszáz holdat elvette. Apád bele is halt a bánatba. Édesanyádnak ugyan húsz holdat visszaadtak később, hogy fönttarthassa magát az öcséddel együtt, aki sose dolgozott azelőtt, csak mindig mulatott, aki miatt tulajdonképpen elvették a földet az apádtól . . . Most az öcséd is nekiállt gazdálkodni . . . Ő is paraszt. Ezért is minket szidnak . . .

— No, legalább ember lesz belőle, ha dolgozik — dörmögte közbe András.

— Feri dologtalansága miatt, meg az apád gorombasága miatt szavazott ellene a nép . . . Azért vették el fölűk a földet. Apád mindig csak szidta, hajtotta a cselédjeit, meg a részeseit . . . Űrnak tartotta magát . . .

— Hát ez most már elmult, hagyjuk, — mondta a férfi nagyot légyintve kezével.

— Igazad van, de édesanyád, tudod, hallotta, hogy téged a szövetkezeti emberek kerülgetnek. És egyre üzenget, meg fenyeget . . . Engem is megfogott bent a piacon, pedig előbb nem állt velem szóba. Még a köszönésemet is alig fogadta eddig. Most üzen velem is, hogy be ne menj a szövetkezetbe, mert azok fönkretesznek, mint ahogy apádat kisémmizték . . . Meg hogy ne legyél mindig a legrosszabb gyerekük . . .

— No, ugyan, nem érti ő, hogy mi van körülötte . . . Még annyit se ért, mint mink . . .

— Azfán tényleg, — folytatta Éva, — most van saját földed, András, ha belépsz, nem lesz többet. Minek mennél be? Nem muszáj.

— Nem kényszerítenek, az igaz. De azt hiszem, nyomást érzünk majd a szövetkezet felől, ha egy-ketten kívülmaradunk . . . Könnyen ez lesz a felelet, ha kívülmaradunk . . .

— Hát egy rossz szót se szólt eddig senki . . .

— Szólni nem szólt, csak egyre a szövetkezetet magyarázzák . . . És hívnak, sürgetnek . . . Azt mondják, van többféle . . . Van olyan típus is, ahol nem lesz a szövetkezeté a föld . . . — mondta elgondolkozva András. — Tudod, szeretnék higgadt, okos emberekkel erről, meg a jövőről beszélgetni. Mert egyik ember nagy zajjal a szövetkezet mellett beszél, a másik meg ellene suttog. A fene tud eligazodni közöttük. Ha nyugalmat, biztonságot hozna a szövetkezet . . . Mert ha mostanában jól is élünk, de évek óta örökös bizonytalanság vett körül . . . Hol ez, hol az az új dolog kólintott fejbe. Szeretném valami biztos alapra fektetni a jövőnket. Valamikor a föld volt a legbiztosabb, de ebben a gyorsan változó, új világban valami igazán biztos után kellene nézni. . . . Jön a harmadik gyerek is, Évám, jól kellene gondoskodni mindnyájunkról . . .

— Nohát, nézz be a piacra. Ott biztosan találsz olyan ismerőst, akivel jobban meghányhatod-vetheted a dolgot, mint velem.

— A piacra tele van a szövetkezetiek lármájával . . . Egyre többen vannak és a sok beszédől már alig tudok gondolkozni . . . Pedig jól meg kell nézni, merre fordulunk . . . Ügyiátszik az ilyen magányos gazdáknak az adója se lesz kevesebb . . . Na hiszen, eddig is kifizettük, de mindennap egyre jobban úgy érzem magam, mint aki egy nagy víz közepén úszik egyedül . . . Tud úszni és még bírja a karját, de még messze a part, fene tudja, hogy lehet egyedül kiúszni . . .

Kisvártatva hozzáfűzte Balasics:

— Mégis benézek a községbe . . . Olyan szép idő van . . . Majd csak találok olyan magamhoz hasonló embert, aki gondolkozik, meg talán tisztábban lát is . . .

Megnyújtóztatta a tagjait András, megcsókolta a feleségét, s kilépett az udvarra. A gyerekek fejét megsímogatta, s hosszú léptekkel a kövesút felé indult.

A nap a zöld mezőket hizlalóan melengette. A langyos szellő söpörte, portalan úton Balasics egykettőre beért a községbe. De nem ment a piacra. Elkerülte a zsbongó embertömeget és egyik legény-

kori cimborájához, Jancsik Gáborhoz tért be. Annak is van vagy tizenhét holdja, jobb földek, mint Balasics Andrásé. Régen nem beszélt vele, annak is a munka az istene, meg a családja, akárcsak Andrásnak. Szép háza van a községben, meg a birtoka is bent van a község belső földjén, az „ugarok”-ban.

Jancsik a szép, fölsöpört udvaron, egy nagy orgonabokor árnyékában ült és ujságot olvasott. Megörült Balasics látogatásának.

— Hogy vagytok odahaza, András? — kérdezte, míg egy karszékkel hozott a ház elöl a magáé mellé. Magas, szöke ember Jancsik s hosszú szöke bajusza apáskodó, régifajta „szépember” féltre rajzolja az arcát. — Hogy-hogy elnéztél felém? Mostanában inkább csak a Népfőnt szervezői nyitnak rám ajtót, meg a járási beszerzőszövetkezet bevásárlói. Az asszony egyiket se látja szívesen. De téged talán szívesebben lát, mert nem a szövetkezetből jössz!

András fejcsóválva foglal helyet.

— Nálatok is a szövetkezet körül folyik a vita?

— Hm, folyik ám, de a feleségemnek még csak ne is említsd a szövetkezetet, mert rádront, mint egy furia. Én azon gyöttrődök, hogy mit tegyek, ő meg csak zsörtöl örökké, hogy megvesztem, a fejem lágyára estem, nem szeretem őtet, a szövetkezeti menyecskékkel szeretnék a mezőn dolgozni és bujkálni, meg hogy nem szerefem a főztjét, majd a szövetkezeti kondérban beléndeket adnak az ételembe, az jó lesz, hogy még jobban elmenjen a jobbik eszem . . . És be nem áll a szája napestig. Én már pedig bemennék a szövetkezetbe, hogy ne törjem a fejemet. Ugyis előbb-utóbb ez lesz az útja a paraszti életnek. Mi nek húzzam? De az asszonnyal nem bírok. Kénköves tüzet fúj rám. Hogyha nincstelen akart volna lenni, azt mondja, a béresükhöz mehetett volna feleségül. Meg hogy béresasszonyokkal nem ül össze a mezőn a közös ebédnél. Azt hiszi, csak közösen, egy tálból lehet ebédelni a szövetkezetben. Egyre mondom neki, hogy azok már nem béresasszonyok, hanem úgazdák feleségei, hisz földet kaptak. Nem ér semmit. Egyszerre olyan rátartó lett, mert az ő apjának negyven holdja volt. De hogy hat gyereke is volt a negyven holdra, ezt meg nem hallgatja az istennek se . . .

Cigarettrára gyújtottak. Balasics nagyot szívott a sárgás dohány füstjéből. S aztán ő hozakodott elő a benne furkáló gondolatokkal:

— Úgy látom, nálam se örülne az asszony, ha belépnék a szövetkezetbe. Tudod, ő egészen szegény családból való és most szinte élvezzi, hogy a magáén kapálhat, a magáét takaríthatja be. És nem is mondom, mióta földosztáskor nekem apáméből megtoldták azt a hitvány tizenkilenc holdat, méghozzá jobb földdel toldták meg, mint ami addig volt, bizony könnyű, jó életünk van. Hát az asszony nehezen hagyná el a megismert jót az ismeretlen újért . . . Igaz, így sokat dolgozunk, de most már szép látszatja van. Hát, tudod, ez az, ami gondolkozóba ejt engem asszonyostól. Feleségem azt mondja: most van földed, a magadéban vagy és aztán nem lesz, ha szövetkezel. Neki azelőtt nem volt még soha sajátja, tán jobban ragaszkodik a saját tulajdonhoz, mint aki-nek mindig volt valamije. De mondom neki, hogy az adó nem csökken. Ez meg engem ver ám gondságba . . .

— A szövetkezetek egyre nőnek — mondta Jancsik. — Mindennap nagyobb sereg ember áll elébed, hogy lépj be te is. Azt mondják, ha már olyan sokan vannak, próbáljam meg én is . . . De hallgassunk erről, jön az asszony! . . . Vele nem tudom, hogy intézném el . . . Neki is alá kellene írni, ha belépnénk, mert ő is hozott a házhoz . . .

— Jó napot, Jancsikné! — köszönt András a közeledő asszonynak.

— Jó napot! — köszönt vissza Jancsikné, öszülő, erős barnabőrű asszony. Az urától néhány évvel idősebb, ezért is félti oktanul.

— Hol vannak a gyerekek? — kérdezte Balasics az asszonyt, tudva, hogy a gyerekeik nagyon szereti.

— Ott vannak valahol a hátsó udvarban . . . Nem mernek előjönni, biztosan megint szövetkezetet, csatornát, meg gépállomást játszanak!.. Elbújnak, hogy én ne lássam . . . De honnan is szedik! Biztos az iskolaiban már ezeknek is telebeszélte a fejét az új tanító, mint az uramnak a Frontban a szövetkezetiek. Uramisten, hogy nem élhet az ember szépen magánál! — Jancsikné olyat sóhajtott, mint akinek minden életcélját fenyegeti valami.

— Ki tudja, — felelt neki is, meg önmagának Balasics, — hátha az ő életük a szövetkezetben folyik tovább . . . Csak ne sietnének úgy vele, hogy az ember még szoktathatná magát egy kicsit ehhez a gondolat-hoz . . .

— Úgy látom, magát is szédítgetik már a szervezők! — mondta fölfortyanva Jancsikné. — Csak nem akarja az uramat? . . .

— Nem, én csak magam szédelgek még, mert szeretnék a holnapba látni . . . Szeretnék valami bizonyosat tudni . . . De hát csak tapogatózok.

— Vigyázzon, nehogy a szövetkezetben tapogatózzon kil — mondta keserűen nevelve az asszony és bement a konyhába.

— Az ördög tudja, — fordult Jancsikhoz Balasics, — én ifjúkoromban a rőtösüzletben már dolgoztam együtt egy munkán másokkal és nem én voltam, aki parancsolt és vezetett. Meg munkaszolgáltatón is úgy volt. De a szántóföldeken nehezen képzelem el az együttes jó munkát . . . A Front-értekezleten pedig legutóbb egyenesen nekem szögezték a kérdést, hogy a szövetkezet mellett, vagy ellene vagyok-e. És még nem adtam választ.

— Őszintén szólva, nehéz volna arról is lemondani, — vetette föl Jancsik, — hogy valahányszor pénzre van szükségünk, magunk seftelünk a piacon. Pedig már eddig is néhányszor jól jártunk, ha valamit az értékesítő szövetkezeteken keresztül adtunk el.

— Legnehezebb az, hogy valami teljesen új és szokatlan életbe kellene kezdeni . . . Ez, ami nem hágy békén, — mondta csöndesen Balasics. — Pedig láttuk a szovjet katonákat, azok jórésze is parasztyerek, a szövetkezetekben dolgozó paraszttok gyerekei . . . És erősek, jól fejlettek voltak. Dehát ott már beleszoktak régen! . . . Node, istenáldjon . . . Kicsit elbeszélgettünk . . . — Fölállt Balasics és kezét nyujtott hirtelen a cimborájának. — Nem nagyon van nyugtom, tudod . . .

Delet harangoztak. Balasics hazafelé vette útját. Ahogy a község szélére ért, Bárányos Péterrel találkozott, a község volt legnagyobb parasztgazdájával. Bárányostól minden földet elveit az agrárreform. Ma-

radt egypár háza a községben, meg malma volt és temérdek pénze mindig. Uzsorázott is azelőtt. Aztán a malmot is államosították. De Báránnyos, ahogy a földjéről és tanyájáról jóelőre ellopott mindent — kivágatta a fákat, — eladta az apró és nagy lábasjóságot — úgy kiürítette a malmot is. Csak éppenhogy járhatott egyideig a malom, minden tartalék alkatrész hiányzott. Idejében pénzzé tette. Most a legkisebb hibánál is mindjárt másik malomba, vagy városi javító műhelybe kell szaladni. De úgy látszik Báránnyos örökre lemondott róla, hogy a régi, munkátlan és gondtalan aranyélet visszatér, mert mind dühödttebben iszik. Az orrán és az orcáján lilás, feketedő bibircsókok nőttek és a szeme mindig vérben forog. Mégis veszett dühvel szidalmaz mindenkit, akin azt látja, hogy az új körülmények szerint rendezzi az életét.

— No, öcsém, — szólította meg Balasicsot köszönés nélkül, — téged még nem nyaltak be a szövetkezetbe? Most már a koszosok a jó módúakat is csalogatják befelé! . . . A te asszonyod lehet, hogy visszasírja a béresné barátját, ott megtalálhatja őket a szövetkezetben. Még vezető is van már köztük. Kontyos vezető . . . béresné . . . hahaha...

— Én nem vagyok szövetkezeti tag, — mondta sötéten András. Nem szerette, ha a gazdagok a felesége származását főlhányták. — És a feleségemet hagyjuk ki a játékból . . .

— Áh, még nem léptél be?! Úgy látszik, neked még van eszed. Akkor megsúgom: ne is lépj be, mert én rágyujtom a szövetkezeti rakétát a koszosok fejére . . . Meg a malmot is, amit ők kezelnek, ha kell, a községházát . . . Koldússá tettek egészen . . .

Csak úgy dőlt a büzhödt alkoholszag Báránnyos szájából, ahogy közelhajolt Balasicshoz: András eltolta magától.

— Maga részeg, menjen, feküdjön le . . . — Hallotta már Balasics, s tudta, hogy csak a száját járattja, ha ittas. Gyávia, de abban tetszeleg magának, hogy bosszút áll . . .

— Rájukgyujtom . . . Vannak még szövetségeseim is . . . Bent vannak, de én tudom, hogy segítenek, hogy a telveéseket kifüstöljem... — morogta Báránnyos és megtántorodva ellépkedett.

Kövér felhők gomolyogtak az égbolt kékjében és néha eltakarták a ragyogó napot. Akárcsak Báránnyos a tiszta életű emberek arcán a derűt.

A meleg levegő megszorult, esőt jelzett. Balasics még nyugtalanabbul és határozatlanabbul ért haza, mint ahogy elindult.

A tanya előtt galambok turbékolnak, és kergetőztek most is a gyerekek. Milyen fáradhatatlanok a játékbán!

— Andris — szólt a nagyobbik fiához Balasics, — kész az ebéd?

— Már csak magát várja édesanyám!

— No, akkor gyérünk, eszünk . . .

Evés közben hallgatott Balasics. Ebéd után is látta az asszony, hogy férje továbbra is olyan nyugtalan, mint már az utolsó hetekben mindig. Ám néhány nap óta erősebben megmutatkozik a nyugtalansága.

— Kivel beszélgettél a piacon? — kérdezte Éva. — Találkoztál-e jó ismerősökkel? — folytatta a kérdezősködést nyugtató, barátságos hangon.

— Nem mentem a piacérre. Ott sok a lármázó ember. Elnéztem egy régi cimborámhoz . . . De azoknál még nagyobb a tétovázás, mint nálunk . . . Különösen az asszony . . . Egy csöppet se lettem okosabb, se bizonyosabb semmiben . . .

— Andrásom, tudod, én fontos dolgokban mindig rád hallgatok... Ha te idegenkedsz valamitől, jobb, ha nem is kezdesz bele . . .

— Éva, Éva, most jobb volna ha sarkalnál valamerre . . . — mondta asszonyának Balasics és megcsókolta az asszony tiszta homlokát. — Lefekszek egy kicsit, itt a pitvarban . . .

Éva mosogatót. András nem spkáiig hallotta a konyhából az edény-csörgést, elnyomta az álom.

Délután nagy meglepetésükre özvegy Balasicsné állított be Andrásékhoz. Mióta fia megházasodott (kilenc esztendeje múltott ennek), azóta egyetlen egyszer sem lépte át a küszöbüket. András se ment el az öregekhez, nem is nagyon ért rá, különösen eleinte nem. Aztán meg viszonzta az öregek idegenkedését. Miért nem békélnek bele, hogy avval éljen házasságot, akihez a szíve húzza. Az öregek „kommeindált” házasságot kötöttek, mint kutya és macska, úgy éltek egész életükben. Az öreg menyecskézett, az öregasszony fiatalon is csak sírdogált. Csupán a régi házassági vastörvény, a szégyentől való félelem és az összenőtt vagyon tartotta egyben a házasságukat. Hát jobb volt az? — Csak a község piacán találkozott András nagyrítkán az anyjával. Akkor is, ha szóltak egymáshoz, óvatosan válogatták, kerülgették a szót. Az apjával még ritkábban hozta össze az útja.

— És most eljött a büszke, rideg öregasszony a szegény menyecskéhez. Mi hozta el vajjon?

Mindjárt rátért az öregasszony a mondókájára. Kemény, vastörvényű asszony volt még mindig, jóval túl a hatvanon is özvegy Balasics Alajosné. Leült egyenes derékkal a székre és azt mondta:

— Fiam, én úgy beszélek, mintha apád akaratát is mondanám. Nagyon neheztelt rád szerencsétlen házasságodért . . .

— Nem is olyan szerencsétlen az, édesanyám, hiszen megvan mindenünk és boldogok vagyunk! . . . — vágott közbe András.

De Balasicsné nem zökkentette ki beszédje irányából.

— Mindegy. Mára másképpen van, mint mink vártuk. Akkor szerencsétlen volt ez a házasság. Aztán meg azt vette nagyon a szívére az öreg, hogy a földreformban nem ismerték el parasztnak és nem hagytak neki egy maximumot. Azt mondták, csak parancsolgatott, sose dolgozott paraszti munkát. Pedig fiatalkorában dolgozott. Sírba is vitte a bánat egykettőre, hogy minden földet kihúztak alóla . . . Aztán az a csúfság fáj neki különösen, hogy téged, aki kereskedőnek tanultál, parasztnak ismertek el . . . És az apád földjére téged tettek jogosnak, hogy egész maxit kaphattál . . . Ő meg semmit. Mindenki ezen nevetett . . .

— Hát én túrtam is a földet, anyám, már évek óta, amikor a bizottság elé kellett állnunk! . . .

— Most szerencsésebb lettél, mint mink, — folytatta rendületlenül az öregasszony. — De be ne menj a szövetkezettbe, hogy az egykori

gazdalegény az apja béreseivel kerüljön egészen egysorba . . . És az utolsó jussot is kihúzzák a Balasicsok lába alól . . . Mert mondd, ha bemegy, mi lesz a két gyerekeddel? . . .

— Hogy bemegyek-e a szövetkezetbe, nem tudom. De a gyerekeimről majd gondoskodom. Mert már a harmadik is útban van, gondoskodni kell róluk. De én anyám nem szégyenlek a volt béresek mellett dolgozni . . . Van egynéhány szomszédom, újgazdák, volt béresek és egész jól megvoltunk, néha még egymást ki is segítették. Nem bántottak azok engem. Feleségem után még meg is becsültek, hogy a béresben is embert láttam . . .

— Én csak azt mondom, — mondta konokul az öreg Balasicsné, — be ne menj abba az istenverte szövetkezetbe, hogy több átok ne érjen . . . Hogy apád meg ne forduljon a sírjában . . .

— Ugy, szóval átkoztak is otthon, amiért szívem szerint választottam . . . Tudja meg, édesanyám, ha egyszer bemegyek a szövetkezetbe, azért megyek be, hogy az átoknak tettel feleljek! . . .

Az öreg Balasicsné tovább folytatta fullánkös beszédjét:

— Most van saját földed, szép kis valóság ám az most. Csak nem vagy bolond a kódisoknak adni. Hogy kisegítsd őket. Az más, hogy segítetted azt, aki téged segített, de ezek csak összeszedni akarnak, mindent összeszedni, hogy aztán a magadtaját kisémmizzék . . .

Éva nem vett részt a vitában. De Balasics bele-bele szólt anyja visszatárhathatlan szóáradatába.

— Maga mindent gyűlöl és megszól, édesanyám! . . .

— Hát én mindent gyűlölök, igen gyűlölök! . . . Én figyelmeztetek fiaim! Hallgasd csak meg az idősebb, tapasztaltabb gazdákat, hogy menekszenek a termelőszövetkezetfől! Napszámért dolgoznak ott bent azok is, akik földet adnak be . . . Jobb ám a magad kosztján, a magad terméséből élned! Tudom, hogy kerülgetnek. Zavard el őket, ha hozzád jönnek! Apád emlékét gyalázzák! . . . Kisémmiznek mindenkit! . . . — Itt már szinte eszelőssé vált a gyűlölködő beszédje. S nem vette észre, hogy fia és menyje, a két sokszor megsértett ember egyre távolabb kerül tőle éppen a fröcskölő gyűlölete miatt . . .

— Én nem zavarok el senkit, aki hozzám jön. — Mondta nyugodtan Balasics. — A családom érdekét nézem, meg a magamét is . . . De édesanyám ne beszéljen így a szegényebbekről, meg a szövetkezetiekről, tanulhatott volna a világ folyásából . . .

Az unokáknak, akik úgy néztek nagyanyjukra, mintha idegen látogató volna, özvegy Balasicsné cukrot nyomott a markukba és gyorsan, ahogy jött, elköszönt. Láttá: a gazdagok gögje itt nem vert tanyát.

Alighogy elment Balasics anyja, négy újabb látogató kopogtatott és lépett be Andrásék konyhájába. András beljebb invitálta őket a szobába, az egy kicsit nagyobb helyiség volt. Ott sorra leültette a látogatókat. — De mozgalmas ez a vasárnap, — gondolta magában András, de hangosan nem mondta.

Az egyik látogató egy zömök, munkáskülsejű ember, kék zubbonyban és vászonnadrágban, vidámszemű, gesztenyésbarna hajú, rövidre

vágott bajszú férfi, mintegy harmincötéves, András feleségének a bátyja. Gyárban dolgozik.

Másik kettő Balasics apja hajdani részeke volt. Földmunkások, most újjgazdák. A negyedik látogató András szomszédja, egy húszholdas gazda. Harmincyolc-negyven éves, ravasz, nézésű ember.

— No, András, kérdezd, hogy mért jöttünk! . . . — szólalt meg elsőnek András sógora, s bajusza alól mosolyogva kivillantotta erős, fehér fogait.

— Majd megmondjátok — szólott András és cigarettával kínálta őket. Az egyik újjgazda, fekete, hallgatlag természetű, mélyszemű, őszesbajszú, magas ember megköszönte, de nem vette el a cigarettát, nem dohányszótt.

András kiszólt a feleségének:

— Évám, hozz egy kancsó bort a kamrából!

— Nem olyan nehéz eltalálni, hogy mért jöttünk, itt majd mindnyájan szövetkezeti emberek vagyunk . . . — szólott a vidámabb, beszédesebb újjgazda, Szubasi János, egy erős, pirosarcú, zöldesen villogó szemével és kicsattanó arcával egyaránt nevetős ember. Szubasi a negyvenesévekben járó férfi.

Balasics András összerántotta a szemöldökét, de nem szólott.

— Ne rontsatok így egyszerre az embernek evvel az ügygel. Próbáljunk csak emberségesen elbeszélgetni, majd szó eshet még erről is, — igazította el a szót Keceli Pál, a hosszú, fekete ember és barátságosan Balasics vállára tette a kezét. — Hogy van a családod, András? Látom gömbölyödik az asszony. Egy kis jövevényel megint több lesz, ugye?

Korra úgy ötvenes lehet Keceli. Valamikor többízben is részese volt a megboldogult, gazdag Balasicsnak; András, amikor az kamasz volt, ő tanítgatta kaszálni. Tapasztalt munkásember Keceli. Sokszor nem kapott munkát a gazdánál, mert szervezte a földmunkásokat. Sokat nyomorogtak azelőtt. Most, ha egyszerű parasztosan is, de jól öltözött Szubasival együtt, akivel a régi földmunkásmozgalomban mindig együtt tartott. Látszik rajtuk, hogy rendezetten élnek. — Egész megemberesedtél, András. Vállasabb vagy, mint az apád volt . . . — vitte tovább Keceli a barátkozó szót. — Mind jól vagytok?

Andrásnak jólesett a meleg emberi szó és mosolyogva azt felelte:

— Megvolnánk. Mondhatom, hogy jól megvolnánk . . . Eljár rajtunk az idő . . . Nőnek a gyerekek és megint szaporodunk majd . . .

— András, meg a húgom jól megvannak. Szépek a gyerekeik is. Becsülik egymást az asszonnyal és mindent megtesznek a családjukért, — mondta András sógora, Pásztor István, aki mint régebben, most is téglagyári munkás, de többször dolgozott együtt különféle munkán és a téglagyárban is Kecelivel és Szubasival, s így jó ismerősök.

Balasicsné behozta a bort. Az almáriomról poharakat tett a férfiak elé. — Kimegyek megint a gyerekekhez, aztán meg megnézem a jószágot. Csak beszélgetsetek, Andrásom . . .

Melegen ránézett Balasics. Megértette: az asszony nem akarja befolyásolni a döntésben. Férjében egészen megbízik. Mert hiszen Éva is

kitalálhatta, hogy a szövetkezetiék mi végett telepedtek úgy be hozzájuk.

András megtöltötte a kis borospoharakat. Közben arra gondolt, hogy most mennyire megbecsülik őt az emberek. Bizony jónéhány év előtt kegyelemből megtűrt jövevény volt az apja földjén. A gazdagok feléje sem néztek, a szegények meg élesen figyelték, hogy mi lesz Andrásékból és a házasságukból.

Kicsit hallgattak most a látogatók. Talán ők is arra gondoltak ebben a pillanatban, amire András. A négy férfi fehér homlokán, s szélfúttá, egészséges arcán látszott a gond. Hogy legjobb gondolataikat és legigazabb szavukat keresik.

Szubasi az előbb a családról mondottakhoz fűzte újabb mondani-valóját.

— Azért jöttünk volna magukhoz, András, hogy a családról, a jövőről beszéljünk . . . — mondta rövid bajúszát félretörölve Szubasi, aki nem volt olyan közeli ismerős Balasicssal, s nem tegezte. Lassan, megfontoltan folytatta: — Mink Kecelivel három éve beléptünk a szövetkezetbe, avval a kis földdel, amit a földosztásnál kaptunk. Nem mondom, eleinte nehéz napokat, meg hónapokat éltünk át . . . Kevesen voltunk, kevés volt az erőnk, kevés volt eleinte a kapott segítség is. De megálltunk a helyünket. Szövetkezetünk a legnehezebbjén már túl van. Évről-évre előbbre jutottunk. Úgy éreztük, hogy le kell győzni már egyszer azt a kutya szegénységet, amit azelőtt annyira megszenvedtünk..

— Egész prédikációt mondasz, — szólt közbe Nagy Juhász Antal, Balasics birtokszomszédja. — Nálam is ilyen hosszú prédikációba kezdtek, még középük nem álltam. De én hamar végetvettem a beszédnek . . . Megmondtam, hogy én már el is határoztam magamat és aláírom a belépési nyilatkozatot . . . Evvel aztán hamar vége lett . . . De most már nem sajnálom, hogy így döntöttem . . . Olyan nyugodt vagyok. Úgy dolgozok, mintha a munkán kívül az élet minden gondját levették volna rólam . . .

Balasics nem szólt közbe. Keceli is csak hallgatott és figyelt. Szubasi tovább beszélt.

— Nézze, András, maga is nehéz próbával kezdte a paraszti életet . . . Nem volt mindjárt könnyű magának se, amikor önálló ember lett . . . De nem ijedt meg a nehézségektől. Tudjuk mind ezt. Azért is álltunk maga mellé a földosztó bizottság tárgyalásán, hogy más sorsa legyen, mint az apjának. Hogy szakajtsák külön a maga földjét. A nép aztán velünk szavazott. Még azt is kiharcoltuk, hogy magának a kérésére maximumra kiegészítsék a földjét, mert tudtuk, hogy jó ember, dolgozó ember. Élni akar, becsületes munkából akar élni. Láthatta, hogy a nép jó. Amilyen kemény szívvel egyhangúan a kulákok ellen szavaztunk mind ott rossz fakumplákban és bocskorokban, rongyosan, olyan keményen a jobbmódú parasztok mellé álltunk, ha nekik is kérges volt a tenyerük a munkától. Hát ezért szavaztunk magára . . . és mert az igazságért harcoltunk . . .

— Hűj, de hosszúra nyújtod, — szólt András sógora. András csak szíttá a cigarettáját és nem akasztotta meg Szubasi beszédjét.

— Várj, István, mindjárt bevégzem, — felelt Pásztornak Szubasi. — Most is az igazságért harcolunk, — fordult újra Balasicshoz. — A maga élete a felesége életével ígyis-úgyis a dolgozók életének egy része. Miért haladnának külön, mikor minden becsületes ember egybekapcsolásán fáradsz? . . .

— Azt akarják egyszóval, hogy én is lépjek be a szövetkezetbe? — kérdezte még mindig elgondolkodva Balasics.

— Ezt akarjuk elérni, — felelt Szubasi. — A Népfrontból jöttünk együtt magához. Küldtek is, de szívesen is jöttünk ide . . .

Möst Keceli vette át a szót:

— A szövetkezet tömegesedik. Döntő fordulat történt. Tömegek mennek át a szövetkezet új életébe, az élet új iskolájába. Megtörtük a jeget és bekövetkezett a tisztázás ideje . . . Aki a néppel tart, az a szövetkezet mellé áll, aki a nép ellen van, az magára marad . . .

Köhögött Keceli, nyilván a sűrű cigarettafüsttől.

Mindnyájan elhallgattak. András kinyitotta a kertrenyíló ablakot, hogy a nagy cigarettafüstöt kiengedje a szobából. A kertből a gyerekek vidám ricsaja hangzott be és az anyjuk rendreintő szava. Messziről traktorzúgás dohogott. A szövetkezeti földre tart biztosan. A délutáni napsütés bejött a szobába és a cigarettafüstös levegőben ferde sávot vágott az ablaktól a kemencéig.

Nagy Juhász Antal szólalt meg:

— Itt a földeknek ezen a részén, a nagy sárga domb körül, András, amerre a szemeddel ellátsz, mindenki belépett a szövetkezetbe. Mikor én a huszonöt holdammal, két lovammal, vetőgéppemmel beléptem a télen, egymásután íratkoztak föl a szomszédságban a többi középparasztok is, meg a szegényebbje is.

— Éppen ezért gondoltuk, közelebbről beszélünk magával is, — vette föl a szót megint Szubasi. — A nyilvános konferenciákon csak elgondolkoznak egyesek, de végleges elhatározásra nem jutnak. Ezekhez ellátogatunk. Maga már az egyetlen ezen a környéken, aki nem lépett be a termelő parasztszövetkezetbe . . .

— Aki még nem lépett be, — próbált tréfálni Balasics sógora, — csak gondolkodik . . .

— Hát van mit gondolkozni rajta, — vette át tőle a szót András. Családos ember vagyok. Meg aztán, ha nehezen is kezdtem az önálló életet, úgy fordult a sorsom, hogy most a jómódúak közé számítok megint . . . Igaz, ehhez a nép igazságossága segített. . . Az is igaz, hogy engem még senki se kulákozott le, pedig gazdag paraszt volt az apám. De csak talán azért nem vágta ezt a szemembe, mert szegénylányt vettem feleségül. Mégis, ha én belépnék a szövetkezetbe, sokan úgy gondolhatnak rám a jövőben, hogy mégiscsak nagygazda fia vagyok . . .

— Azt hiszed, hogy a szövetkezetekben te vagy az egyetlen harmincötholdas gazda? — szólalt meg a megfontolt beszédű Keceli.

— Én sejttem, hogy bennünk jobbmódúakban, ha be is lépünk, nehezen bíznak meg! . . . — vágta oda András.

— Munkájukkal majd azt is kiérdemelhetik . . . — mondta komolyan és határozottan Szubasi, akinek vidám képe kissé komorabb lett, hogy Balasics húzódozását látta. — Ott mindenki a munkájával válik

megbízhatóvá és vezetővé. Ott mindenki új ember lesz, illetve ott mindenki, aki akar, újjászületik . . . A napszámóból, a részesmunkásból, aki valamikor csak a nap elteltét vagy a rész kiszabását várta, gondos gazda lesz. A maga gondját egyedül viselő gazda pedig a szövetkezetben megtanulja, hogy van segítsége, hogy nem kell neki mindenben magányosan, számkivetve tapogatózni és ijedezni, mert ott bent támaszra talál . . . Aki magányosan gazdálkodik minden csapáskor úgy érzi, hogy süllyed alatta a föld. Szövetkezetben mindent közösen viselnek el. A csapást együtt könnyebben kiheverik, a munka hasznát jobban biztosíthatják . . .

— Ott aztán mindenkiről kiderül, hogy milyen értékű ember, — mondta Keceli. — Neked nem kell félned, ha belépsz. Így is embernek tisztelnek. . .

— Aztán milyen típusú a ti szövetkezetetek? — fordult Nagy Juhászhoz Balasics és újra megtöltötte a poharakat.

— Nem a legmagasabb típus, de nem is legalacsonyabb. . . — felelte Nagy Juhász.

— Nem akarunk mindenki elé szaladni, de nem is akarunk leghátul kullogni, — vágott közbe Keceli. — Ezért most a második típusba tartozik a mi szövetkezetünk.

— Megmondom őszintén, — tárta ki a szívét Balasics, — énnekem a bizonytalanságot a legnehezebb elviselnem. És már annyi éve tart ez a folyton változó állapot . . . Szeretnék valami bizonyosat, valami határozottat . . .

— A szövetkezeti mozgalomban ezt is megtalálod, — kapott a szón fölélnkülve Keceli. Érezte, hogy Balasics húzódozásának és sok más gazda húzódozásának is meglelte egyik főokát. — Azért is iratkozik föl egy sereg ember az idén, mert már évek óta vártak valami döntésre. . . Tudták, hogy így soká nem mehet; érezték, hogy valamire el kell indulni, valami új felé, ah már minden más dologban is bekövetkezett az új . . .

— A Népfront-gyűlésen, ahol a szövetkezet ügyében tanácskoztunk, nem adtál feleletet. Mondd ki már egészen a magadét — fordult Balasicshoz a sógora. — Nemcsak munkásnak, szövetkezeti tagnak is nagy tisztesség már lenni . . . Megmondom őszintén, én már azt hittem, hogy sokkal előbb kimondod az áment. Már a télen vártam erre. . . Hisz se ráfarti nem vagy, se dologkerülő . . . És amennyit így dolgozol a feleségeddel, annyival a szövetkezetben is jó életet biztosíthatsz magadnak . . . És egy csomó gondot leveszel a válladról . . . Nálunk forradalom van, most már mindenki láthatja, a forradalom meg átalakítja mindenki életét . . . Egyedül ügyse sokra még a régivel . . .

— Kis házi gazdaságot hagy a szövetkezet minden tagjának a családtagok száma szerint. És az iparkodósnak most már szép a keresete, — folytatta a meggyőzést Keceli. — Ha ott lettél volna a szövetkezeti közgyűlésen, magad is hallhattad volna ezt az emberek szájából . . .

Balasics egyre mélyebben elgondolkozott. Szemlátomást nagy küzdelem játszódott a lelkében. Hallgatott egy darabig, majd nagy lélekzetet véve ezt mondta:

— Ha lelkeimből a bizonytalanságot ki tudják oltani, ezt a sok égő kérdést elcsöndesítik, én már régen maguk közé állok . . . Én nem vagyok a nép ellensége. Apám is, ha öregkorában nagygazda volt is, ifjúkorában keményen fogta ám a kaszát . . . Csak meg akart kapaszkodni a világban, azért markolt úgy a vagyonba öregkorában . . . Az ő életében, akinek birtoka volt, mind nagyobbítani akarta . . . Én is meg akarok kapaszkodni a világban. Énrám a sorsom életeket bízott: a gyerekeim életét és azokért akarok jól megállni a lábamon. Hát ezt értsétek meg, ezért vagyok én óvatos . . . Ez az én mondanivalóm . . .

Megint csönd támadt. Hallgatagon kiítták borukat. Kisvártatva Balasics kiszólt az ablakon:

— Éva, gyere csak bel . . . — Az emberekhez fordult: — Beszéljünk vele is, nekem ő hitestársam . . .

Éva hangja behallatszott, amint a gyerekeket kinttartotta. — Maradjatok csak a kertben, mindjárt jövök! . . . — Bejött és férjéről a vendégekre, a vendégekről ismét a férjére tekintgetett.

— Mit határozotatok, Andrásom? — kérdezte kissé nyugtalanul, mivel látta, hogy mindnyájuknak olyan komoly az arca.

— Nélküled még semmit sem határozotam, — felelt Balasics. — Bátyád azt akarja, de ezek a szövetkezeti emberek is várják, hogy mondjam ki az igent. A Népfrontból küldték őket . . . De maguktól is jöttek volna, mert itt a sárga dombnál csak én nem íratkoztam még föl. . . . Hogy határozzunk, Éva? Én a munkától nem félek, — mondta szelíden Éva. — Eddig is dolgoztam, ha nem feküdtem gyerekágyat, de nem-sokára eggyel megint többen leszünk. . . .

— Nehéz segítséget is fogadni ezután, — hozakodott elő új érveléssel Keceli. — Egyre nehezíti a törvény mások munkájának használatát . . .

— Nézd, emberem, — szólt újra Éva, — én szeretném, ha kevesebbet törnéd a tejedet az eladásoknál, meg az adón . . . És szeretném, ha nyugodtabb lennél. Ha azt hiszed, hogy a szövetkezetben jó lesz. . . . Engem nem szédített meg az, hogy apád gazdag volt, téged magadért, a ragaszkodásért szerettelek meg . . . És akárhová mégy én veled tartok . . . Mink még sose civalkodtunk, — mondta a vendégek felé, kissé dicsekedve az asszony.

— Egyeztetek meg most is . . . — mondta az asszony bátyja.

— Nekem ez a föld is azért tetszett, mert a munkáddal szerzed meg magadnak . . . a munkád mentette meg, másképp úgy elment volna, mint apádé . . . A szövetkezetben is a jövőt biztosítja . . . — folytatta az asszony.

— Akkor megpróbáljuk, Éva. . . .

— Szóval föliratkozol, András? Örülök neki, büszke vagyok rád. . . . Mindig becsültelek, tudtam, hogy ember vagy, ezután is hiszem, hogy derék gazdának tisztelnék majd a szövetkezetben . . . — mondta melegen Pásztor István és erősen megszorította sógora kezét.

— Ti szervezkedtetek, minden utamat elállítotok már . . . — mondta András még mindig komolyan.

A vendégek indulásra készültek. András emelt hangon fordult hozzájuk:

— Mondják meg, Pali bátyám, a szövetkezeti vezetőségnek, meg a Népfrontban is, hogy Balasics András és a felesége kötélnek állt, hogy aláírunk? . . . Itt, a sárga domb körül mind szövetkezet lesz . . .

Kezet nyújtott a vendégeinek, s átölelve felesége derekát, kikísérte az aranyló alkonyatban a négy nehézléptű férfit.

(1949, május)

Lafák István

A rettenetes nap

Irtta: BRANKO CSOPICS

Miután a német ejtőernyősök megsemmisítették a jugoszláv partizánok vezérkarát, azokban a percekben, amikor Jugoszlávia népfelszabadító mozgalma súlyos válságon ment keresztül...

(Az SzK(b)P leveleiből)

»Hej, testvér, de elláttuk az ejtőernyős sáskák baját! Nem egykönnyen felejtik el Drvárt!«

(Milos Kecsa, a VI. líkai dandár törzsőrmesterének szavai).

— Na halljuk hát, miért is jöttetek? — kérdezte végül is Vojkó, amikor a kerületi bizottság épületéből az utcára léptek. Már jó ideje tudta, hogy a két paraszt titkol valamit és éppen a legfontosabbat kerülgetik nagy óvatosan.

— Hm, hát, azt mondom, mégis csak a legjobb, ha az ember a szomszédjához fordul. Magunkfajta . . . Jó tanácsot adhat — mormogta a német köpenybe burkolódzott sötétarcú, tömzsi paraszt. Fakókék kalapja alól egy pillanatra sem emelte fel tekintetét, mereven maga elé, a földre nézett, mintha onnan szedegetné fel darabos, összefüggéstelen szavait.

Barátja — Bozontos báránybőr-mellénybe bújt égimeszelő — félősen köhintett egyet és rá se nézve társaira, csak ennyit mondott:

— Manapság könnyen bajba jut az ember . . .

— Ha jól sejtem, valahova Grabovo vagy Knin felé igyekeztek? — találgatta szándékaikat Vojkó. Erősen figyelte arcvonásaikat, hátha leolvashatja, nyomon van-e, de nem volt könnyű dolga. Dane, az alacsony növésű paraszt arca kifürkészhetetlen volt a nagyszélű, kajlakarimájú kalap árnyékában, földresütött, bujkáló nézése még több titkot rejtegetett. A hórihorgas Dragan keskeny szakállsörtés arca megijedt óvatosságon és aggodalmon kívül semmit sem mutatott.

— Úgy lehet, igazad van . . . Járnak-kelnek az emberek mindenfelé. Grabovo irányába is, Knin felé is, meg . . . Elmegy az ember akárhová, ha megszorítja a szükség . . .

Dragan még ennyit sem mondott. Csak rándított egyet a vállán. Talán csak csapott, ösztövére válláról mindegyre lecsuszó bőrmellényét igazította helyre, talán Dane szavait erősítette meg ezzel a mozdulattal, mert hát megy az ember, amerre csak lát. Végül azért ő is megszólalt:

— Hogyne menne az ember!

Hallgatva lépkedtek Drvár széles utcáján, amelyen partizánok, ifjak, lányok tömege nyüzsgött, málháslovak serege topogott és amely

lűktető elevenségével, zsiibongásával furcsán elütött az ablaktalan, kihalt „Sipad”-épületek komor sorától. Dane hosszú köpenye majdnem az utcát söpörte; aki látta őket, azt gondolta, hogy barátjáról, erről a kócos lajtorjáról húzta le a földigéő köpönyeget.

Vojkó arra használta fel a hallgatást, hogy gondolkozzék afölött, miért gyalogolt ez a két ember Petrováctól egészen Drvárig, miért fordultak hozzá.

Amióta Vojkó a Kerületi Népfelszabadító Bizottságban dolgozott, nem egyszer kényszerült arra, hogy találgassa, szinte harapófogóval húzza ki a parasztokból, valósággal kikényszerítse ismerőseiből, jóbarátjaiból, miért is jöttek hozzá. És minél közelebbi ismerőse, jobb barátja volt a látogató, annál inkább vonakodott megmondani, mi szél fújta hozzá. Körülményesen, nyakatekert kérdésekkel kellett kifagztatni őket.

— Tán Likába mentek, sóért? — szakította meg a hallgatást Vojkó. Széles vállát előregörnyesztve hajolt le, hogy elkaphassa Dane lapító pillantását.

— Megpróbálnánk — hangzott Dane első egyenes válasza, s most először villant ki különösen csillogó, gyermekien világoszöld szeme a kalap sötétje alól. Ez a szinte csecsemőszerűen ártatlan tekintet még Vojkónál is fiatalabbá tette, pedig Vojkó csak harminckétéves volt.

— De hogyan juttok odáig? Ott csetnikek vannak!

Dane szokatlanul bőbeszédűen válaszolt:

— Majd csak odatalálunk valahogy, csak te adj menetlevelet Grabovóig. Ha meg már ott leszünk, eldugjuk igazolványainkat, a csetnikektől aztán pár százasért könnyűszerrel megszerezzük a menetleveleket. Mielőtt Drvára indultunk volna mondták, hogy nem üdvös dolog hozzád fordulni ebben az ügyben — magyarázkodott végül, Dragan meg csak sóhajtott és a kocogó hegyi lovacskákat nézve nehezen ejtette ki a szavakat:

— Mondták, persze hogy mondták . . .

Mély, kellemetlen csend követte ezeket a szavakat, kínos hallgatás ékelődött közéjük, mint amikor a tárgyaló felek között váratlan akadály merül fel és úgy látszik, semmi kilátás sincs a megegyezésre. Szótlanul poroszkáltak Vojkó menzája felé. Vojkó rosszkedvű volt, elkedvetlenedett, mert szomszédaiból még annyira hiányzott az öntudat, féig annyira tájékozatlanok voltak, hogy a só miatt gyanús ügyletekre is hajlandók a csetnikekkel. A másik kettő meg azon törte a fejét, hol találhatna valami kibúvót, valami picinyke lukat, ha csak akkorát is, hogy bocskoruk orra keresztül férjen rajta, hogy átjuthassanak az új akadályon. Mert azután majd csak menne valahogy . . .

A vacsorát némán, sejtében kapták be. Hiányzott a meghitt beszélgetés, elmaradtak azok a kedves pillanatok, amikor az ember megfélekedzik az evésről, a kanál megáll a levegőben, hogy részt lehessen venni az érdekes beszélgetésben, amelyet még a sarkban ülő idegen is pislogás nélkül, feszült figyelemmel hallgat, s egy-egy vidám részletnél fűlig szalad a szája a nagy jókedvtől. — Lehagolt kedvvel, szárnyszerű hangulatban indultak nyugovóra, Vojkó lakására. Útközben csak a szeges bakancsok kopogtak, felelgettek egymásnak fáradhatatlanul, mialatt az alkony halkán ráborította sötét palástját a völgyre, amelyben

Drvár most már az álom előtti csendben feküdt. Mind vastagabb lett a sötétség, lassan elnyelte a farkas drvári tavasz kései ékességét, a néhány fa halványzöldjét is eltakarta az este.

Szobájába érve, Vojkó — mint házigazda — megkísérelte újra élesíteni a beszélgetést. Sokat mesélt a háborús nehézségekről, szólt a győzelmi kilátásokról. A társalgás fonala váratlanul gombolyodni kezdett. Különösen Dane volt beszédes és örömmel, figyelmesen hallgatta Vojkó. Az orosz győzelmekről szóló örömteli hírek elvonták figyelmét a kezük a keleti és nyugati szövetségesek kiadós segítsége. Kishitű és bizalmatlan volt, amikor erről esett szó.

— Hát, öcsém, amíg birjuk, nyomjuk. De ezek a szövetségesek. . . Nagyon is sokáig váratnak magukra.

— Túlsoká — visszhangozta sóhajtván a hosszú Dragan. A paraszti végtelen, megrendíthetetlen, de már megkapott, foszlányokká súvadt türelme szólt belőle.

— Megálljatok! Hát nem tudjátok, meddig jutott már a Vörös Hadsereg? — támadt rájuk Vojkó, hogy kiemelje őket a reményvesztett panaszkodás hangulatából.

— Meddig, ugyan meddig?! Ez mind szép, öcsém. De régen halljuk már ezt és közben a németek is viilték valamire — dörmögte Dane, akit egy cseppet sem bátorítottak Vojkó szavai. A kedvező, biztató híreket úgy hallgatta, mint valami szép mesét, amelyben nem sokat hitt, a kellemetlenségeknek, a bajoknak több hitelt adott, mert nem egyszer ágyúörgés, a felégett falvak füstje, a menekülők rendetlen, szegényes motyótól roskadozó serege bizonyította a rossz hírek valóságát.

— Németek! Ugyan mit akarsz a németekkel? — békétlenkedett Vojkó. Az orosz győzelmekről szóló örömteli hírek elvonták figyelmét a németek helyijellegű támadásairól, el a szabad területet állandóan fenyegető veszélyről is. Apróságok!

— Persze, hogy a németek! Ugyan kiről beszélnek, ha nem róluk? — fordult másik oldalára Dane a zizegő szalmán. — Már megint egy pukkanásig tömött vonattal érkeztek Bihácsra. A török asszonyok látták is őket!

— Látták — bizonygatta Dragan is, fészkelődve a feje alá dugott tarisznyán.

— Nehéz veletek zöldágra vergődni! — sóhajtott gondterhelten Vojkó. Elszomorította ez a jólismert paraszti kishitűség, amelynek mérlegén többet nyomott egy környékbeli aprócska német vállalkozás, mint a Vörös Hadsereg legragyogóbb győzelme. Jól jellemezte ezt a paraszti, tamáskodó szűkkeblűséget egy öregasszonyról szóló adoma, amely a Grmecs alján született és amely már azóta messze földön ismeretté vált, Krajina felszabadított területén már mindenki hallotta, megmosolyogta az öregasszony történetét. Eppen nagy elterjedtsége, népszerűsége bizonyította, milyen sok, mély igazságot tartalmaz.

Az adomában szereplő vénasszony, akinek a háza Demisovci, egy kis usztasa támaszpont közelében állandó veszélyben forgott, egyízben — így mesélik — részt vett egy falusi konferencián és figyelmesen hallgatta a szónokot, aki örömmel számolt be a Vörös Hadsereg és a szövetségesek legújabb nagy győzelmeiről. És amikor a nagy események

hatása alatt nekihevíült, izgatott szónok közölte a hallgatósággal, hogy a szovjet katonák felszabadították Harkovot és még vagy háromszáz helységet, a szövetséges hadsereg meg alaposan benyomta a németek nyugati arcvonalát, a jó öreg néni ke megszólalt a sarokból:

— De mondd csak, fiam, mi van Demisovcival?

Vojkó már jóval a háború előtt, még a Jevtics-féle választások zűrzavarában búcsút mondott ennek a paraszti gyengeségnek, amelyet már nyiladozó, gyermeki értelme is visszautasított. A választások előtt a nép összezsapolt a csendőrökkel, ekkor történt a fordulat Vojkó lelkében. Több Petrovác-környéki egyetemi hallgató és a „Sipad” elbocsájtott munkásainak vezetésével néhány környékbeli falu ellenzéki hangulatú lakossága megtámadta a választáselőtti gyűlést, amelyet Novákovics, a petrováci pópa szervezett. Az általános zűrzavarban és tülekedésben a néhányszál csendőrt sarokbaszorították és lefegyverezték, a pópát alaposan megbúbozták, szakállát is megrítkítették és a vezetőitől megfosztott kortesgyűlés hamarosan feloszlott.

Két nap múltán nagy letartóztatások történtek az ellenzékiek kedő falvakban. Egy egész század csendőrt vezényelt ki a kormány és a zsandárok — a községi bírák vezetésével — előzönlötték a tanyacsoportokat is, s előre megállapított terv alapján több, mint száz ellenzéki érzületű parasztot letartóztattak. Közöttük volt Vojkó is.

A csendőrök körülvezték a barnagúnyás darócba, báránybőrbe öltözött parasztokat és a petrováci főutcán, a kíváncsi polgárok sorfala között nagy diadallal kísérték őket. Amerre a menet elhaladt, sorra nyíltak az ablakok — de egyetlen hang sem, se szidalom, se örömköltés, nem hallatszott. Csak amikor már elhaladt a letartóztatottak csoportja, jött meg a tömeg hangja, zszibongás, zűrzavaros beszélgetés töltötte be az imént még csendes utcát. A némán menetelő parasztok mögött nyugtalan hangzavar, a bizonytalan hangok örvénye maradt.

Vojkó vajahol a menet élén, egy eleven mozgású, sovány fiatal ember, Ilija, az egyetemista mellett lépkedett. A nyugtalan és dühös csendőrök gyűréjében, egybeolvadva a fegyvertelen letartóztatottak tömegével, tisztán érezte, hogy állig fegyverzett őreik lelkében aggodalom és félelem ütött tanyát.

— Félnék tőlünk — mondta magában mosolyogva. Bátorsággal és büszkeséggel töltötte el ez a gondolat. — Fegyveres csendőrök félnék tőlünk! Ez tehát az a mindenható hatóság, ilyen hát az a nagyhatalmú állami Egyáltalán nem szent és sérthetetlen, itt is akadnak szálak, amelyeket még az ő paraszti kezük is elszakíthat.

Hallgatagon lépdelt a piacon keresztül, de már nem volt az a paraszt, akit örökös gondok örölnék és aki mindig csak attól retteg, hogy becsapják, félrevezetik. Maga volt a megtestesült erő, amelyet ideiglenesen gúzsba kötött ugyan a fegyveres erőszak, de érezte, tudta, milyen erős, mennyit ér. Sohasem érezte magát nagyobbak, mint akkor, a petrováci piacon. Tisztában volt vele, hogy még sokszor fog keresztül menni a macskaköves petrováci főtéren, de mindenkor érezni fogja ennek a fegyverrel terelt tömegnek az erejét és ez a tudat mindig elegendő bátorságot ad neki ahhoz, hogy szabadabban mozogjon és büszkén nézhessen bárkii szemébe is.

A csendőrlaktanya tágas udvarán fölkereste őket Novákovics pápa és még egyszer, utoljára megkísérelte, hogy rábeszélje őket, szavazzanak a kormányra. Mindannyiukhoz szólott, de kortesbeszédére senki sem válaszolt. Rá sem hederítettek.

— Mi az, senki se akar a kormányra szavazni?

A pápa taktikát változtatott. Azokat szólította meg, akiket személyesen ismert. Azt ígérte nekik, hogy kiengedi őket a börtönből, törölteti adósságaikat és ingyen cemenhez juttatja őket. Amikor Vojkó csoportjához ért, rá se nézett Ilijára, úgy tett, mintha meg se látta volna, egyenesen Vojkóhoz fordult:

— Hát te is itt vagy? Hogy kerül ide egy ilyen remek legény? Jól ismertem boldogult édesapádat . . .

— Tágulj innen! — tört ki Vojkóból keményen és dacosan. Maga sem tudta, hogyan ejtette ki ezeket a szavakat, úgy érezte, mintha másvalaki, egy edzettlelkű, szilárdakarátú ember beszélt volna belőle, aki ma született benne, amikor száz meg száz figyelő szempár tüzeiben keresztülment Petrovác utcáin.

A meglepett pápa csak fújt egyet mérgében, hátralépett, majd gyorsan a szomszédos csoport felé vette útját, de ezeknek is hátat fordított és eltűnt a kaszárnya homályos folyosóján.

A még mindig kábult Vojkó körül fojtott nevetés bugyborékol. Az iménti szócsatától zavartan, Vojkó csak Ilija mosolygó, helyeslő, baráti meleget sugárzó tekintetét látta.

— Jól van, — mondotta a fiatal diák — alaposan helybenhagyta!

Ezután az esemény után Vojkó már nem hitt az állam látszólagos hatalmában és a papok is elvesztették előtte hagyományos tekintélyüket és becsületüket. A fiatalember szilárdan a maga lábára állt, gerince oszloppá erősödött és mind közelebb érezte magát Ilijához és azokhoz az egyszerű igazságokhoz, amelyeket a diák pár szóval viifágosakká, cáfolhatatlanokká tett. A falu vénjeinek óvatos és bölcs tanácsai, hogyan kell tisztelni a hatóságokat, „mert hiába harcol a gyenge az erőssel” — mindazok az örökérvényűnek látszó szabályok, amelyeket hajdan Vojkó is szentírásként tisztelt, most még a csendőrök szemtelenségénél is jobban dühíthették a parasztleányt. Megérezte bennük az alázatos, mindig fejthajtó jobbágylelket, a rabszolgát, aki még az ördögöt is a nyakába ülteti, csak hogy nyugton maradhasson. Az, aki csak egyszer is elszakad, eltér a jobbágyok csak csuszásra-mászásra alkalmas útjáról, mindörökre meggyűlöli ezt az utat és inkább összetörött lázadó testét-lelkét, mint hogy még egyszer nyakába vegye a jármot.

Igy nevelkedtek, fejlődtek a falvakban azok a pompás, derűslelkű, a szabadságba szerelmes ifjak, akik a népi felkelés forró és viharos napjaiban minden tanulatlanságuk és egyszerűségük ellenére is bámulatba ejtették a világot. Ezek az ifjak nem számítottak, nem bölcselkedtek, ártatlanul tisztán estek el az ellenséges bunkerek előtt. Úgy aludt ki életük, mint a súlyos, tömör felhőgomolyok izzófényű szélei mögött elfűnő napsugár.

Ezért mardosta Vojkót a két paraszt csökönyös, sötét kislelkűsége, amely csak óvatos tapogatózásig merészkedik, de sohasem vesz magának annyi bátorságot, hogy merészen kilépjen, hát még hogy

szárnyrakeljen! — Hol innen, hol onnan próbálkozott közelebbférközni a két paraszt lelkéhez, de hiábavaló fáradság volt. Dane nyíltan kétkedett Vojkó szavaiban, nem hitte, hogy a háború hamarosan, győzedelmesen véget ér. Dragan meg csak sóhajtozott, s Dane kétkedő beszédének egy-egy szavát visszhangozta.

Éjfél tájban már egészen ellanyhult a beszélgetés, hallgatás lett úrrá a szobában, majd a három egészséges, fáradt ember hangos horkolása verte fel a csendet.

Fülsértő mótorzúgás, kiáltozás riasztotta fel álmából Vojkót. Fél-álmában hallotta:

— Repülőgépek! Repülőgépek!

A közeledő repülőgépek zúgását már álmában is hallotta, de nem érezte valóságnak, vélte, álmához tartozik. Azt álmodta hogy Mokronog falu fölött, egy sziklás lejtőn fekszik és figyel, s valahonnan repülőgépek zúgását hozza a szél. És amint a mótorzúgás közeledett, Vojkó mind határozottabban érezte, hogy a körülötte lévő sziklák, az alatta elterülő falu egyre többet veszítenek valóságosságukból. Nyugtalanító bizonytalanság szötte át az álomképet, Vojkó mind világosabban érezte keskeny fekhelyének kemény deszkáit és elgémberedett, összehúzódott testének zsibbadtságát. A falu feletti hegyoldal képe buborék-ként szét pattant, csak a szakadatlan mótorzúgás maradt meg az álombeli élményből, sőt a gépek zaja dübörgéssé erősödött, vad harsogássá növekedett.

— Drvár... alszom... — ébredezett álomittas öntudata. A vészkiáltások felriasztották és egy pillanat alatt a leselkedő veszedelemekkel teli valóságban dobták.

A két paraszt zavartan és kócosan ugrott talpra. Nyugtalanul szedelőzködtek a kékes, hideg hajnali derengésben úszó szobában.

— Vojkó, az istenért, hova bújjunk?

Dane kérdésének végére hatalmas robbanás tett pontot. Az első becsapódás fülsértő robaját újabb repülőbomba mennydörgése követte, a robbanások egyre sűrűbben reszkettették meg a levegőt, végül is pokoli dobpergéssé erősödve, szakadatlan remegésben tartották a földet.

— Utánami — kiáltotta elfulladt lélekzettel Vojkó és úgy, ahogy volt, egy szál ingben, nadrágban kiugrott a házból. Az udvaron lévő víztartó medence felé szaladt, a két paraszt szorosán a nyomában lihegett. — Futás közben csak egy pillantást vethetett a hajnali égboltra, amelyet bőszen barázdáltak a német repülőgépek. Volt közöttük kiöregedett „Breguet” típusú gép, — de ott dörögtek a legkorszerűbb bombázók is — mindenféle repülőgép, amelyeket a már szemmel láthatóan gyengülő fasiszta hadigépezet összeszedhetett erre a vállalkozásra. A következő pillanatban már parasztjaira kellett figyelnie, észhez kellett térítenie a megszilajodott két embert; mindketten egyszerre akartak keresztülbújni a víztartály szűk, négyzetleges nyílásán.

— Lassabban, emberek! Egyenként!

A felszólításnak volt is némi eredménye, a nyakigláb paraszt visszahúzódtott egy kicsit, de lábait még mindig a tartály nyílásába lógatta. Alacsonytermetű barátja felhasználta ezt a pillanatot és inkább legurult, mint lement a tartály fenekére állított létrán. Gondolkodás nélkül

követte barátja is, de annyira sietett, hogy a víztartó medence örökös félhomályában elvételte a létra fokait és ő is lehuppant a betónfenékre.

Vojkó is utánunk indult, ügyesen lépkedett az ismerős létrafokon. Amikor felemelte kezét, hogy becsukja a tartály ajtaját, megegy-szer felnézett a motorok zúgásától zengő égboltra. A bombavető-k csoportja már megrítkult, helyükbe vitorlázó repülőgépeket vontató szállító-gépek furakodtak.

— Mi készül már megint? — meredt mozdulatlaná Vojkó. Kinyújtott kezével félig tartotta a tartály ajtaját, amikor az égen himbálódzó ejtőernyők fehér felhői virágoztak ki. Ugyanekkor lehullottak a vitorlázógépek vontatókötelei is és a némán suhanó, motornélküli gép-madarak siklórepülésbe kezdtek, gyorsan, ragadozó madárként csaptak a földre.

— A vezérkar! ... — villant át Vojkón a vészes sejtetem. Teste egy pillanat alatt jéghideggé hűlt. — Titól A vezérkar!

Mozdulatlanul, szobormereven hajol ki a tartály ajtaján, megfede-kezve egy pillanatra minden más veszedelemről, csak azt érezte, tenni kell valamit. Megkövesedett gondolatai azonban nem oldódtak fel, akara-ta megbénult. Úgy maradt, félbeszakadt mozdulatában megmereved-ve, se kint, se bent.

Odalentről, a tartály fenekéről Dane ijedt és haragos hangja hallat-szott:

— Gyere már le, gyere hamar! Vojkó, testvérem, gyere le, ide hozzánk!

Az ejtőernyők lengő, fehér gombái mind sűrűbb rajokban tarkázták az eget és egyre növekedve közeledtek a földhöz. Vagy tíz közülük éppen Vojkó fölött ereszkedett lefelé. A fiatalember már nemcsak az ejtőernyősöket látta tisztán, világosan megkülönböztethette a hatalmas fehér ernyők színóryait is, amelyeken az acélsisakos katonák himbálóztak.

— Nincs más hátra, le kell mennem a kútbal — állapította meg Vojkó kedvetlenül. Leereszkedett és becsukta feje fölött a négyszögle-tű kis ajtót. Miközben a létra fokain lépkedett, a barlang irányából, az Unac rulsó partjáról, ahol a vezérkar szállása volt, heves gépfegyvertűz éles ropogását hozta feléjük a reggeli szellő.

— Hű a mindenit! Mi lesz itt, öcsém? — kérdezte nyugtalankodva Dane, majd amikor megütötte fülét a gépfegyverropogás, rámeredt Vojkóra:

— Mi ez, testvér az istenért?!

— Mi lenne? Ejtőernyősök! — magyarázta Vojkó kedvetlenül, meg-törölvé verejtékes homlokát.

— Mit mondtál? Mi van ott kinn? — dadogta Dane.

A fömzsi kis paraszt úgy érezte, hogy lábai fölmondják a szolgál-atot, s megáll az esze az új, ismeretlen veszély előtt, amely éppen azért, mert még soha sem volt része benne, veszedelmesebbnek tűnt fel előtte mindennél.

— Ejtőernyősök? Kik azok az ejtőernyősök?

— Kik azok?! — mérgelődött Vojkó. Dühítette Dane határtalan, ér-telmetlen félelme, elkésérítette; hogy a paraszt annyira megijedt, hogy nem is gondolt védekezésre. — Ejtőernyősök! Éppen olyan emberek,

mint te, vagy én. Ejtőernyővel kiugranak a repülőgépből, te meg előkapod a puskád, s már a levegőben kilyukasztod őket. Úgy pottyanak le, mint az érett körte.

— Persze, mint a körte! Így vagy te a Vörös Hadseregeddel is, ilyen meg olyan messzire előnyomult, ezt meg azt foglalta el, itt nálunk meg már az égből is németek potyognak — dörmögte Dane csípősen.

— Potyognak, potyognak — visszhangozta hűségesen Dragan, a sarokba kuksolva.

Szerencséjükre, a kutat már 1941 óta nem használták, elhanyagolták. A csatornák, amelyek a víztartó medencébe vezették a tetőről lefolyó vizet, már régen csonkán lógtak a levegőben. Egy csöpp víz nem sok, de annyi sem volt a betonozott medencében.

Fönt, a városban, ahogy a hangok után megítélhették — mindenfelé elkezeredett harc folyt. Élesen kelepelték a géppuskák, szaporán berregtek a géppisztolyok és csattanva csapódtak be az aknagránátok. Az egyre erősödő, dörgő csatazajban Vojkó hirtelen fölegyenesedett, egy pillantást vetett két társára és határozottan a létra felé indult.

— Hová mégy? — kérdezte Dane rémülten. Ő is fölállt volna, de lábai még mindig nem engedelmeskedtek akarátának.

— Harcolni. Csak nem lapulhatok itt, amikor odafenn falán éppen most dől el...

Szavaiiba beledöndült a medence ajtaja, amelyre valami súlyos tárgy zuhant. A csattanást érthetetlen hangzavar követte.

— Németek!

Dane ujjai Vojkó karjára tapadtak, mintha ez a rettenetes szó vas-kapocsként szorította volna össze kezét.

Most már Vojkót is hatalmába kerítette a félelem. Torka kiszáradt, teste elerőtlenedett, mintha minden akarat elszállt volna belőle. Érezte, hogy lábai nem tartják szilárdan, hátralépett hát és nekidől a medence falának.

— Vojkó, festvér, mi lesz velünk? Végünk van! — sutogta Dane vacogó fogai között.

— Semmi! Egyet se félj! — bátorodott neki Vojkó, de önmaga is csodálkozott, hogyan lett hangja egyszerre ilyen nyugodt. Az ő bátorsága és hidegvére is visszatért ettől a néhány, higgadtan kiejtett szótól. — Csak nyugalom! Legyetek csendben.

Fönt valamit motoszkáltak, majd pillanatnyi szünet után, éppen a medence ajtaján földördült egy géppuska fülsiketítő ropogása. Az üres medence falai sokszorososan visszhangozták a fegyverdörgést, úgy hallatszott, mintha gépágyú szólna a kútban.

Dane és Dragan sóbálvánnyá meredve, hangtalanul gubbasztottak a sarokban, mintha a golyók őket találták volna el.

A német géppuska hosszú sorozatai közötti szünetben Vojkó meghallotta, hogy nem messze tőlük, valamelyik közeli házból szaporán viszonzozzák a tüzelést. Csak jó idő múlva jutott eszébe.

— A járási SzKOJ épületéből lönek! Harcolnak a gyerekek!

A fiatalok ellenállása fölbátorította. Az a tudat, hogy közelében harcolnak a járási bizottság jólismert, ifjú tagjai, bátorsággal töltötte

el és valahányszor csak fokozódott tüzelésük, ujjongani szeretett volna, szeretett volna odakiáltani nekik, hogy bátorítsa, buzdítsa az ifjakat.

A német géppuskások rövid idő múlva tüzelőállást változtattak, de még mindig a közelben voltak, valószínűleg az udvar rácskerítésének betónalapja mögött találtak fedezéket. A hangokból ítélve elkeseredett, szívós párbajt vívtak valamelyik szomszédos épületben harcolókkal.

— Aha! Jól verekszenek a szkojevácok — kiáltotta lelkesen Vojkó. Egészen közelhajolt Dane füléhez, úgy mondta ki az örömteli szavakat, de Dane süket és mozdulatlan maradt. Csak tekintete ugrált ide-oda nyugtalanul, de azért állandóan szemmel tartotta a medence ajtaját, mintha várna valamit, vagy mintha valami terve volna vele.

A közeli épület felől, a puskaropogás és gépfegyverdörgés zaján keresztül, zűrzavaros hangok szűrődtek feléjük. A betört ajtók recsegése és a földrehulló ablaktáblák csörömpölése arról beszélt, hogy a németek benyomultak az épületbe és már közelharc folyik.

— Istenem, mi lesz velük? — sóhajtotta Vojkó nyugtalanul fészkelődve helyén, verejtékes homlokát törölgetve. Közben a közeli épületben elhalt a csatazaj, síri csend váltotta fel az iménti lármát.

— Végük van!

Így végződött a SZKOJ drvári járási bizottságának dicső küzdelme, így estek el a járási bizottság ifjú tagjai. Így fejeződött be annak a harcnak egyik ragyogó részlete, amelybe Tito Drvárja leszámolt a német ejtőernyősökkel.

Amennyire a medencéből, a hangok után megítélhették, a harc változatlan hevességgel folyt Drvár egész területén. Valahol a távolban szünet nélkül csattogtak az aknavető és a végtelen géppuska-sorozatok egymásba fűződtek. Az a géppuskás, aki az előbb még a kerítés fövéből szórta golyóit, most ismét a vízgyűjtő medencén foglalt tüzelőállást és nagy buzgalommal eregette sorozatait egy közeli épület felé. A fegyverdörgés azonban most közel sem volt olyan félelmetes, mint az imént, amikor még a medence ajtaján kattogott a gépfegyver. Csak az nem tetszett Vojkónak, hogy a német már egészen otthonosan mozgott az udvarban, mintha az övé lenne az egész környék.

Az agyonrémtült Dane, aki már nem volt se eleven se holt, váratlanul talpraugrott és csendesen, de határozottan megszólalt:

— Megadjuk magunkat!

— Ki? — rezzent fel Vojkó.

— Dragan meg én — mondotta nyugodtan Dane és a létra felé indult. Mögötte, görnyedt, hosszú árnyékként emelkedett fel Dragan.

— Megálljatok! Hova mentek, hogy az ördög vinne el benneteket! Megölnek a németek!

Dane megtorpant egy pillanatra, s morcosan válaszolt:

— Magad is láthatod, vége mindennek.

— Meghülyültél? Hogy lenne vége? — sziszegte dühösen Vojkó.

— Hát azt hiszitek, hogy az oroszok majd hagyják, hogy a svábok le-mészárolják katonai küldöttségük tagjait?

— Régen várjuk már mi a te oroszaidat! — morogta Dane és megkapaszkodott a létrában.

— Aztán itt van a fiatal Churchill is. Talán csak nem gondoltod, hogy apja megfélelkezik róla és kisujját sem mozdítja, hogy kisegítse a kutyaszorítóból. Előbb itt lesz a segítség, mintsem gondolnánk! — bátorította őket Vojkó, de hiába Dane se hallott se látott, csak megindult felé a létrán. Mögötte, mintha hozzá lenne kötve, lépdelt Dragan is.

— Vége, ezek elmennek! — fagyott meg Vojkó ereiben a vér. Lábából hideg zsibbadás áradt egész testébe.

Tehetetlenül állt, se ereje se érvei nem voltak már, hogy visszatartsa, hogy letérítse őket halálbavivő útkjűkról. Eszébe jutott revolvere, amelyet nagy sietében otthon felejtett.

— Hej, csak nálam lennel

Szomorúan tapogatta pisztolya helyét, majd nadrágzsebébe nyúlt. Ujjai ismerősen tapintották ki bádog cigarettatárcájának legömbölyített széleit. Hirtelen eszébe jutott valami. Előrántotta a cigarettás dobozt és Danera fogta. A félhomályos medencében vésztióslóan csillogott a fényes fémtárgy.

— Lefelél Le arról a létráról, az anyátok keservét, mindjárt belétek lövökl

Dane visszahőkölt, kétkezdve ráncolva homlokát.

— Le, ha mondom, mert keresztül lőlek, mint egy kutyátl

A paraszt sóhajtvá engedelmeskedett. Dragan már előbb lelépett a létráról, most segített Danenak lemászni.

Amikor a két paraszt ismét belesüppedt a medence sarkának homályába, Vojkó jókedvre derülve korholta őket:

— Szégyen, gyalázat, elvtársak! A Vörös Hadsereg segítése minden pillanatban megjöhet, ti meg így viselkedtek! Ejnye, ejnye...

Dorgálta őket, magában pedig ezt gondolta:

— Ha a hatodik likai dandár nem érkezik meg idejében Drvába, megesszük a kefétl! Az oroszok ugyan messze vannak!

Főnhangon azonban ezt mondotta:

— Úgy vélték tán, hogy a fiatal Churchill valami hazátlan csavargó, senkifia és az angolok ölbetett kézzel nézik, hogy a németek kezére kerül. Ejnye, ejnye, elvtársak...

— A fenébe is azzal a Churchilllel — gondolta magában ugyanakkor. — Ha a harmadik krajjinai dandár még itt van a közelben, fűbe harapnak a németek.

A két paraszt azonban csak hallgatott. Moccanás nélkül ültek helyükön, csak Dragan vetett néha egy-egy pillantást a szokatlanul szótlan Danéra.

Ügylátszik, nem hiszitek, hogy megsegítenek bennünket az oroszok? — faggatta őket Vojkó, hogy legalább egy szót kihúzzon belőlük.

— Honnan tudnánk mi azt? Minden megtörténhet — dünnyögte Dane határozatlanul.

— Minden, minden, öcsém — hallatszott a hosszú paraszt szava visszhangként.

— Nem is tudjátok elképzelni, milyen erős az az Oroszországl — kezdte újra Vojkó, lelkesedésében megfélelkezdve a vízgyűjtő medencéről, az ejtőernyősökről. — Hatalmas, mint a tenger, rapityára zúzza az egész német hadigépezetet. Mi az oroszokhoz képest egy ilyen ma-

roknyi német ejtőernyős! Semmi! egy kézlegyintés és már el is tűntek a föld színéről.

— Jó, jó, csak ebből a szósból kerülünk ki épen — jegyezte meg Dane savanyú arccal Vojkó lelkes szavai semmit sem hatottak rá, leperegtek róla, mint a falrahányt borsó.

— Úgy, úgy, csak innen kerülünk ki — toldta meg Dane szavait Dragan.

— Lassabban a testtel! Mindig a rúd elé szaladtok! — szakította félbe szavukat Vojkó. Bosszankodott, hogy megzavarták kedvenc beszéd tárgyában. — Nem olyan könnyű megszerezni a szabadságot.

Valahol a távolban, Drvár szélső házai között fokozódott a harci lárma, a lövések, robbanások gyilkos dörgéssé egyesültek. A csatazaj észrevehetőleg közeledett feléjük.

— Mit mondtam? Itt a segítség! — kiáltotta örömmel Vojkó.

— Csak nehogy németek legyenek! — aggódott Dane.

A harc mind hevesebbé vált, egyre nagyobb méreteket öltött. Mindenfelől lövöldözés hallatszott.

— Aha, halljátok?! — ujjongott Vojkó a létrába kapaszkodva, minden pillanatban készen állva arra, hogy kiugorjon.

Az udvarban kelepelő géppuska váratlanul elhallgatott, s csak percek múlva szólalt meg újra, valószínűleg a szomszédos „Sipad”-épület-tömb mögül szórta golyóit.

A városból egyre erősödő lárma, ujjongás hallatszott.

— A mieink! A mieink! — perdült táncra jókedvében Vojkó.

— Hallgass! Csendben légy, had! halljunk mi is valamit! — emelkedett fel a sötétből Dane.

A tüzelés váltakozó hevességgel folyt. Egy-egy pillanatra elcsendesedett a lövöldözés, hogy a következő percekben hangorkánná fokozódjék, s amikor elérte tetőfokát, ismét síri csend következett. Az újabb összecsapást néhány magányos puskadurranás vezette be, majd beleváltak a géppuskák, aknavetők.

— Hajrá! Előre, líkaiak! — hallatszott a közvetlen közelben.

— Hajrá! Előre, krajinaiak! — visszhangozta valamivel távolabbról egy erős hang.

Egy sorozat a medence betonjába csapódott be. Az ütés megrezgeltette a medence ajtaját.

— Ihaj! Csak a fejüket, testvérek! — rikkantotta el magát Vojkó, magán kívül a nagy boldogságtól.

— Lassódj, ember! — förmedt rá Dane.

— Mi az, hogy lassódj?! — Nem hallod, mi van ott, fölöttünk?

A harc arrább húzódott és valahol a temető táján folyt tovább. Vojkó rákiáltott társaira:

— Gyerünk kifelé, emberek!

A szétszáradt létra fokai csikorogtak a fölfelé siető ember súlya alatt. Amikor a legfelső fokra hágott, Vojkó reszkető kézzel lökte fel a csapóajtót. Egy pillanatra megtorpant a vakító napfénytől. A ragyogó fényzönből lassan bontakoztak ki az ismerős házak körvonalai, a füst-felhőben úszó város és a Drvár fölött mosolygó, ragyogóan kék ég.

A lövöldözés még hangosabb lett.

— Hej, elvtársak! Melyik brigádból vagytok? — kiáltotta vidáman Vojkó.

— A hatodik líkaiából! — felelt büszkén egy pirossapkás harcos, tovább sietve.

— Várj, várj! Mi van Tito elvtárral? — tért át Vojkó a legfontosabb kérdésre, mert azt az elsőt csak bevezetőnek szánta.

Derűs mosollyal, megvillantva csillogó, hófehér fogait, felelt a kérdező:

— Ne félj semmit, biztonságban van! Beszorítottuk az ejtőernyősöket a tetetőbe. Moccanni sem bírnak.

Vojkónak is mosolyra szaladt a szája. Hogy megoszthassa valakivel örömét, földijeiehez fordult. A két kócos, sörtésállú paraszt jókedvűen nevetgélt. A langaléta Dragan apró, olajsárga szemei először csillogtak fel teljes fényvel. Vojkónak nem volt szíve, hogy fejükre olvassa iménti kishitűségüket.

— Láttátok, hogy ellátták az ejtőernyősök baját a mieink?

— Jól megadták nekik! — örvendezett Dane is, de mindjárt föl is emelte hangját:

— Te meg csak egyre azt hajtottad: az oroszok így, az oroszok úgy! Hol vannak a te oroszaid? Hol maradtak, Bizony, ha nem lettek volna itt idejében a líkaiak, már alulról szagolnánk az ibolyát!

— Jól van, jól! Én csak bátorítattalak benneteket az oroszokkal, közben magam is egyre abban reménykedtem, hogy majd csak megérkeznek a mieink.

— Persze, persze! Bátorítottál bennünket — csipkelődött Dane.

— Úgy van, ahogy monddod. Ha nem így tettem volna, ha nem így tennénk, kibírtuk-e volna eddig? Mindannyian az oroszokkal vígasztaljuk bátorítjuk egymást — már négy esztendő óta így megyünk előre.

— Istenemre, igazat beszélsz — ismerte be Dane, de miközben Vojkóval a ház felé tartott, még mindig mosolygott és dörmögött:

— Össze-vissza beszéltél mindentelét. Hogy majd az oroszok, meg majd az angolok, de ha nincsenek kéznél a mi katonáink, bizony a fűbe harapunk. Ha magad nem segítesz magadon, senki sem segít rajtad!

— Állj meg, ember! — méltatlankodott Vojkó. — Ne légy ilyen szűklátókörű...

Elhallgatott egy pillanatra, hogy gondolkozzék, hogyan is magyarázza meg ennek a két hitetlennek harcunk és a Vörös Hadsereg küzdelmének sorsközösségét. Ami igaz, az igaz. A hatodik líkai brigád mentette meg a helyzetet. Minden tiszteletet és dicséretet megérdemelnek, de...

Végül is, amikor a házba léptek, becsületesen és egyszerűen összegezte a dolgokat:

— Ideje, hogy egyszer már önmagunkra is büszkék legyünk. Nézd csak Európát! Milyen sok ország, mennyi tenger nép, de mind alszik. Csak akkor látjuk, kik vagyunk, ha velük hasonlítjuk össze magunkat... A Vörös Hadsereg? Á, az egészen más valami — minden tiszteletünk az övé!

CSÉPE IMRE:

Nyári dal

**Kölyök szellők bújják a búzákat;
Lenge ruhájuk térdig csafakos,
Pacsirtákat vernek fel a magasba
S szólnak a fürjek, itt vagyok!**

**Mi is itt vagyunk győzelmi dallal,
Munkára edzett kemény harcosok,
Leszámoltunk tegnap valamennyi jajjal,
Fényes napú népek, régi rongyosok.**

**Elömlött az élet biztatása rajtunk;
Sugárkarokkal ringat bennünket a nyár,
Közösségben élve jövőfelé hajlunk,
S felhevül a kedvünk búzánk aranyán.**

Vladimir Nazor és Oton Zsupancsics halálára

„Lehullanak a csillagok is, ám századokon át, Mint élő fény fut fent még ragyogásuk . . .” — írta a szlovén csillag, Oton Zsupancsics hullásakor, Vladimir Nazor, a horvát nép nagy költője. És — néhány nappal a nagy kortárs halála után, Vladimir Nazor is „útnak indult az éteri téren, és vitte magával ragyogó mennyországát . . .”

Nagy költő búcsúztatta így a nagy költőt. És mégis — mi tudjuk, hogy Oton Zsupancsics és Vladimir Nazor nem vitték magukkal „ragyogó mennyországukat” A szép költői képet cáfolja a még szebb költői valóság: ami bennük „mennyország” volt itt maradt, a miénk maradt s az új országépítők cementkemény fundamentuma maradt. Nazor és Zsupancsics tovább élnek, s „mint élő fény fut fent még ragyogásuk...”

*

Mi, a „Híd” olvasói Nazort jobban ismerjük. A felszabadulás utáni „Híd” gyakran közölt Nazor-verseket és az ifjú tűzben égő harcos ősz költő miénk is. Mert Nazor velünk fiatalodott egyre fiatalodó éveinkben, s hetvenedik életévén túl is, fiatalabb tudott maradni akármelyik fiatalunknál.

Majakovszkinak, a nagy szovjetköltőnek, egy ízben dicsérték (1929-ben) egy 1924-es előadását. „Maga — mondta Majakovszki —, most arról az elmaradt, kicsi Majakovszkiról beszél, aki én 1924-ben voltam. Hígyje el, nem érdemes azzal a kis öreggel foglalkozni! Amit most csinálók és amit holnap fogok csinálni: az igen! Együtt fiatalodom, együtt erősödöm a néppel . . . Hagyja az öregeket!”

Nazor is, ahogy minden igazi nagy költő, együtt fiatalodott előbb a harcban, majd a teremítő lázban ujjászületett népével. Hatvanhét éves volt, amikor „otthagyta az öregeket”, kényelmes életét, a zágrábi villát és — Goran Kovačsics társaságában —, átment a szabad területre, a harcosokhoz, a fiatalokhoz . . . „Túlságosan is szép lenne — mondta akkor Jovan Popovicsnak —, ha megérném a győzelmet és a szabadságot. Annyira szép lenne, hogy nem is lehetséges. Nem is bízom benne. Hanem én — mégis megértem a legszebbet, amit megérhettem . . . és ez az igazság és a boldogság.”

Nazor megérte a győzelmet is, a szabadságot is. Tovább fiatalodott a költő és népével — velünk! — megfogta az eke szarvát a szabad földön:

„ — Barázdába süllyed lábaml Mi sistereg sarkam alatt?
Ereimben erő erjed, és tűz és víz, egyre, egyre
Tovább! Tovább! Velünk magot, újat, szentet,
Ekém, vasekéml

Áss ki minket! Túrj belénk már! Pusztá, ó, és fagyva fekszik —
De alatta tejfolyó van és tüzes sárkányfi szundít.
Ősök ősi palotáit rejti, és méz-odvak ízét.
Földünk fekete.

— Sikolt az ég, a rúd úszik; mély daloknak hangja zümmög.
Forró melleken taposok. Idegeim duzzadoznak.
Remeg a föld, pattan a sír . . . Új nap üdvözöl bennünket,
Ekém, vaském!

*

Nem halt meg a költő. Tudta, érezte Názor is, hogy nem hal meg
— csak Őrségét változtat. S most:

„Én, a végső, halott Őrség, hallgatom majd,
mit zúgnak a vizek, s messzi áramlatok
mélyében varjak-e, mik fennen rikoltnak,
vagy hegyről rohanó, merész, új lovasok.

És ha végre hallom, hogy evez hajótok,
és a zászló vígan, régi vígan száll még . . .
Csontjaim csörgetem, köteléket oldok,
s indulok elétek, mint halk, lenge árnyék.”

Vígan, a régi vígan száll zászlónk, s a nagy költő „halk, lenge árnyéka” velünk marad . . .

*

Költő sem álmodhat teljesebb életet. Vladimir Názor 1876 május 30-án született, Brács-szigetén. Népe akkor még a hosszan tartó hadoklító osztrák imperializmus elnyomását nyögte s a fiatal gimnazista, majd később tanár, szinte beleszületett a horvát nép lendülő szabadságharcaiba.

Természetrájk-tanár volt és örök szerelmese a természetnek. Első versei még gimnazista korában jelentek meg, s a délszláv irodalom háborúelőtti utolsó két évtizedében a legtöbbet ő alkotott, az irodalmi kritika a legtöbbet róla beszélt. Hatása felmérhetetlen. Már 1925-ben megjelentették műveinek gyűjteményes kiadását. Írásai a lírai és elbeszélő-költészet remekei közé számítanak. Leíró verseiben a természet kitűnő szemű meglátója, az egészség és a fizikai erő énekes.

A legnagyobb horvát író volt akkor — a Horvát Akadémia tagja —, amikor a költő — öreg és beteges, csöndes, elvonult élethez szokott —, megérezte, hogy a nép költőjének — népe legjobbjai között a helye. „Názor megérkezése a harcosok közé, a felszabadító harcokban felszabadult területre, örök időkre példát mutat” — írja róla Jovan Popovics. „Hatvanhetedik életévében, Názor szoros kapcsolatokat érzett azzal az öntudatos, harcos ifjúsággal, azzal a csodálatos ifjúsággal, amelyet Jugoszlávia Kommunista Pártja nevelt és amely megacélosodott a harcok tűzében. Első versei, amelyeket a harcosok körében írt, vidám, harcos énekek voltak, amelyeket énekelték végig a felszabadító háború folya-

mán és amelyeket ma is énekelnek, mint az ifjúság és az egész nép legkedvesebb énekeit . . ."

*

Életút, amely a hatvanadik éven túl fiatallá, fiatalabbá válik — húszévéssé, ez Vladimir Nazor életútja. Mindazt megélni, amit harcosnak, embernek és különösen költőnek megélni érdemes — és hittel az örök életben, a sohasem hervadó ifjúságban meghalni — élő, szebb életet aligha élhetett.

Vladimir Nazor a Horvát Szábor elnöki tanácsának elnöke volt. Csak a mi forradalmi valóságunk adhatott költőnek, nagy költőnek, forradalmi költőnek ilyen beteljesülést. Vajjon mi lett volna, ha Petőfi Sándor, az a Petőfi, aki — Ady szavaival — „nem alkuszik”, ha Petőfi — az első Magyar Köztársaság elnöke?

És, nyers fordításban, hadd írjuk ide legutolsó verse egyik részletét, hadd írjuk ide az öreg fiatalságban az örök fiatalságért, az örök igazságért harcoló nagy költő néhány legutolsó gondolatát, amelyek — természetszerűleg —, harcosak, fiatalok és maiak voltak és maradnak:

Minket honi kövek táplálnak naggyá,
S eleven nedvünk fűtött, mint a láz,
És sohasem dermesztett holt-merevvé
Viszálykodás-görcs, félelem-fagyás.

A földünk ággal és levéllel gazdag;
És rejti méheink sürgő raját,
S a forrás, amely ott alatta buggyan,
Nem áll, folyik, hisz oly nagy a világ.

Messzire eljut, völgybe, ligetekbe.

•

Zsupancsics Ottót, június másik nagy halottját, jobban elválasztotta fölünk a nyelv, de éppen úgy, mint Nazort, a másik nagyot, közel hozta hozzánk a gondolat.

A szlovén nép nagy költője 1878. január 23-án született. A gimnáziumot Novo-Mesztón és Ljubljánában végezte; egyetemi tanulmányokat Bécsben folytatott. Ő is tanár volt, földrajz-történelemszakos. Diákkorában kezdett írni, a szlovén legnagyobbak, Cankar, Kete, Murno társaságában. Ők voltak a szlovén „nyugatosok”, a „modernek”.

Mint minden nagy költő — Zsupancsics is a nép költője volt, harcos, újat akaró. Hegyes-völgyes, gyönyörű hazáját, ó, mennyire szerette . . .

Tépett árva rongy
porába omolt
gyönyörű szőftesen; az ám!

Titokban fölszedem,
könnyemmel öntözöm,

gondtal szövögetem,
szívem fölé teszem,
lelkem melengetem,
megedzi mosolyom,
vígasztal, úgy óvom,
becézlek, hogy szabad
új fénybe bontsalak:
hazám!

Nyelvújító volt, nagy költő volt — de elsősorban harcos volt! Harcolt az osztrák elnyomatás alatt a délszláv népek első, látszólagos egyesüléséig, de Sándor király nagyszerű lázalmából talán legelsőként kiábrándult és a régi, monarchófasizta Jugoszláviában elhallgatott — csak fordításokkal jelentkezett néha. Nagy volt azonban, mint műfordító is. Zsupancsics hozta közel szlovén népéhez Shakespeare-t, Dickens-t, France-ot, Voltaire-t, Flaubert-t, Balzacot, Heinét, Goethét, Schillert, Puskind, Stendhalt és a világ más legnagyobbjait.

Népének vágyait és történelmi útját énekelte; megérezte fájdalmait, költői hangot adott legszebb akarásainak. „A népből jöttünk — írta —, vele éreztünk és népünk sorsa érdekelt mindenekfelett. A mai hazai valóságunk ösztönzött arra, hogy gondolkodjunk. Ez a valóság megkövetelte, hogy a komoly és igazán népi és szociális kérdésekkel foglalkozunk. És ezzel érkeztünk a valóságos, kemény honi talajra . . .”

Ezen a hazai talajon, szinte természetes, hogy a legelső köztött érezte át népi forradalmunk nagy jelentőségét. Betegebb, öregebb volt, mint Nazor; személyében nem vett részt a harcokban — de versei harcoltak, gyújtottak, lelkesítettek.

Mozsalyk orna zeng bele,
ha dalom zendítem.
Visszhangzik a Krimen
s zúg Blegás rengetege;
bontom szélre, bízom szélviharra —
Pohorje árja hadd ragadjal

Vadon és hegy rivallja
hajrás harsonánk:
rajta, pajtás, rajt,
harcos dalomra vágj!
Ósi jogért üvölsünk, ordások —
vészeljük át e gyilkos, zord fagyot.

Lesz még, lesz tavasz,
lesz még pirkadás, —
a farkasraj a gaz
vadászra vadász . . .
Vágj át a Száván, Dráván át, hogy érd —
szemet szemért és fogat fogért!

A szlovén partizánok Zsupancsics verseivel indultak a „gaz vadászt vadászni”, és vele együtt kiáltották: „szemet szemért, fogat fogért!” És visszhangzott Blégás rengetege . . .

1948-ban, hetvenedik születése napjára népünk átnyújtotta a nagy költőnek a legnagyobb kitüntetést: a „Nép Művésze” lett — hiszen az volt úgyis, legelső verseitől.

Halála előtt közvetlenül, fájdalmas erővel, de az alkotó büszkeségével száll szembe rágalmazóinkkal:

Zúrt és zavart ki témaszt körülöttünk?

Ötéves Tervünk épül.

Az idő bennünket igazoll!

Ötéves Tervünk épül.

A válaszuk ez és a bizonyság:

Ötéves Tervünk épül!

*

Vladimir Nazort és Oton Zsupancsicsot egész népünk temette, — emléküket egész népünk megőrzi.

Gál László

VLADIMIR NAZOR:

Bozót

Oh bozótok és cserjések és tövisek
Mezőink körül szerte,
Csalogány fészket ringat-e a sűrűtök,
S rókafiakat rejt-e?
A bokrok mögött kilestem a titkotok
És lelketek felfedtem.
Szellő hogy hajlít, simogat, ver, jól tudom,
S hogy zúgtok a szelekben.
És ismerem erőtök, a nyers nedveket,
Mik érnek s készülődnek,
Oh bozótjait, cserjéit, tövisét
E szegény, szegény földnek!

I.

Már hal az erdő. — Lebukott a büszke tölgy,
S a fenyő törzsén fejsze;
S féreg rágja mi megmaradt, egy fűtly elég,
Hogy fészkeit elejtse;
Még itt-ott áll csak néhány árva óriás,
A hátuk odvas, nyögnek;
Ha vihar indul, imbolygó kísértetek,
És ágaik csörögnek.
Szökik vad és madár. És megindul a gaz,
A mindent elborító...
Az erdő, régi erdőnk pusztá temető,
És kússza lomha kígyó.

II.

Eltűnnek lassan ősei, szentelt berkeink.
Hol lomb-koronás, bátor,
Zord óriások magasabbra nőttek az
Egek nagy homlokától;
Hol zöldelő dzsinnek nyújtották karjaik,
S a napot átölelték,
S erős gyökér- béklyóval a fegyvertelen
Földet megbilincseltek,
És uralkodtak mindenütt: — most tövises,

Alacsony, sűrű nép él;
 Királyi tölgy s vitéz fenyő nélkül nagyobb
 A saját erejénél,
 És ellepi a földet: felhős csúcson
 Hulláma hányja habját,
 Mocsártól hódít békanyálás partokat,
 Kő rése rejti magját,
 Mindenhol tért talál magának, mint a víz,
 Nem nyugszik, szerteömlik:
 Nem perzseli a tűz, nem irtja fejsze ki,
 Ahová beözönlik.
 Az óriások dőlnek, zsarnokok helyén,
 Ezernyi csöpp csírából,
 Új nép indul, forrás csobog, forró az ég
 Új madarak dalától.

III.

Bozót, dicsőség néked! — Meghátráltak a
 Nagyok nagyobb előtt; de
 A termőföldet és a sziklák ráncait
 A sereged befödte,
 És töviseid mindenütt elszórtad, és
 Sűrű sövényt emeltél:
 Minden bokorban ezer titkos kés tülel
 S minden ág mérgezett él.
 Hiába cseng a fejsze, láng hiába fal,
 Eső mos, bösz vihar vág,
 Ma meghalsz, ám holnapra sűrűd gazdagabb
 És tövisekkel tarkább.
 Nem engedsz földet alólad. Szamántövis
 Nőljön bár és beléndek,
 De ami a miénk, maradjon akkor is,
 Ha napjaink sötétek!
 Ha nincs oroszlán védeni határaink,
 Hiúz szül fiatal, az
 Ágak fűskéi közt gyík és kígyó kotal,
 És lapul éhes farkas:
 Ha tölgy-erővel nem védjük meg ligetünk,
 S ragadozó-karommal,
 Építsük körül fűskével, mi megmaradt,
 És dühös fájdalommal
 A nedv: méreg és tű legyen a tövis itt;
 Nőljetek áradóra,
 Hazánk cserjéi, bokrai, bozótjai,
 Reményeink utója!
 Megtalál minden szomjazó gyökért,
 Sárgult fűszálat; ugyanegy pohárból
 Issza vizét az idegenbe tért.

Magunk vagyunk, de a széles szíveknek
Nincsen magán. Minden, mi benne lett,
Megmarad: olyan ő, akár a fészek,
Mely őrzi, ami régen született;

Őrzi, és várja fecskék visszatértét,
Hogy új dalokkal zengjen új tavasz.
— A tölgy magába áll, és tudja bizton:
Minden rossz múlik — s ez az álom az.

1949. június 16.

OTON ZSUPÁNCICS:

A szegkovácsok dala

Négytől egyig,
négytől egyig
sárgák a hajnalok,
zöldek a rétek,
négytől egyig
hajt a víz kereket, fúj a víz fújtatót,
négytől egyig
férfiak, gyerekek, lányok meg asszonyok
szenvédünk eleget, álljuk a meleget
üllőre hajolva, eleven pokolba
s négytől egyig,
hajt a víz kereket, fúj a víz fújtatót
négytől egyig,
négytől egyig . . .

S háromra, háromra
megyünk a járomba!
Nyolcóráig, nyolc óráig
szemünkbe vasszegek
izzadnak vad hevet;
nyolcóráig, nyolc óráig
minden szemben izzanak,
minden szemben izzanak.
vasszegeink, mint a nap!
Négytől-egyig.
hajt a víz kereket, fúj a víz fújtatót
s háromtól nyolcig
szemünkben vasszegek izzanak új napot!
Vessük őket földbe?

Kihajtanak szegeink!
Fent az égbolt magasáról
szegkovácsok szege int.
Mi vertük fel mind az égre
négytől egyig,
háromtól nyolcig,
hadd ragyogjon
éjszakánként
fényes lánggal égvel

Egy napon megálltam
fűkröm előtt búsan,
tán szegekké kalapáltam
szét fiatal húsom!
Bűn-e munka szörnyű mérge
pihenéshez alig érve
négytől egyig,
háromtól nyolcig!
Négytől egyig, négytől egyig
hajt a víz kerekét,
fúj a víz fűjtatót,
vasszegek, vasszegek,
izzanak, peregnek —
ám szemünkbe ők ragyognak
új hitet, új napot!

PUSKIN

Amikor 1837 január 27-én (ónaptár szerint) Péterváron egy megívott párbaj után kiszakadt ólomgolyója Puskin testébe fúródott s szíve megszűnt dobogni, az orosz irodalom elvesztette legnagyobb költőjét. Azt a költőt, aki először tárta ki hiteles erővel népének lelki-kapuit. Puskin többet jelent az oroszoknak, mint a németeknek Goethe vagy az angoloknak Shakespeare: benne kiteljesedett az egész addigi orosz irodalom s ő a hordozója, gyökere a későbbi század orosz írásművészetének is, a versnek éppen úgy, mint a prózának, a nyelvnek éppen úgy, mint a forma és tartalom csodálatos egységének, egészen a mai realizmusig. Bjelinszki írja róla: „Puskin a poézis örök nagymestere, a művészet tanítója”. Gogoly így jellemzi: „Nyelvében, mint a szótárban, megjeljük az orosz nyelv minden gazdagságát, minden hajlékonyságát, minden erejét”.

Az akkori orosz élet feudális fertőjében és útvesztőiben barangoló Puskin a zseni biztonságával halad költői útján. A byroni emlíon nevelkedett formaművész hirtelen messze túlszárnyalja mesterét; verses regénye, az Anyégin csak hősnőjében őriz már romantikát, a byroni hős realiztikusan, némi öngúnyal ábrázolt világot s ahogy az egyik irodalomtörténész megállapítja „Anyéginben a milieu mindennél fontosabb, a döntő a részletek rajza, a detail — ezzel a modern regény előfutárja lesz”.

Nehéz lenne persze ezen a szűk helyen egész életét és költői munkásságát adni, a költő oeuvre-jét még nehezebb. Kétségtelen, hogy közel állt a polgári orosz forradalom akkori szereplőihöz, a dekabristákhoz, értük lángolt sok versében.

Szibériában mélységes ólombánya
Lánca a szenvedést kívánja
S ti büszkén hordjátok testeteken rajt.
A világ meghallja eszmétek s a jajt.

— — — — —
Eltűnnek egy nap, lánc és szenvedés
Mint a rossz álom, ha szél elfújja és
Szabadság nyújtja majd kezét felétek
S rajta kardot is, fényes harci vértet.

Ne felejtjük el, hogy ez a vers Oroszországban íródott, a múlt század első felében, amikor a szabadság szinonim fogalom volt a cári hatalom letörésével s minden ilyen megnyilatkozásért halálrakorbácsolták az embereket, felakasztották vagy Szibériába hurcolták őket.

Puskinra is ólombánya várt, de hatalmas közbenjárói kieszközlük, hogy csak vidékre száműzik. Ez a száműzetés közelhozta, ott lent délen, a néphez és a népnyelvhez és merészen bevonul friss, új hangjával az irodalomba: lázad a merev formák ellen, a régi nyelv ellen — oroszul addig valami középkori, templomi mindenszláv nyelven írtak — a cárizmust és kényszeruralmat gyűlöli, adja hát Anyéginben az életet s aki olvasni tud kiolvashatja ebből az élet ábrázolásból, kihez húz a költő szíve. Ez is harc volt, minden ellen, ami merev és maradi az akkori világban.

Gazdag életművét egy-egy kiemelkedő alkotással jelezzük. Első műve, a Kaukázusi fogoly még mélyen romantikus, mélyen byroni, a Cigányok azonban már olyan mint egy szociális regény, benne „sorsot idéz és embert sziklából farag”. „Az Anyégin, élete főműve (az ami Goethének Faust és Cervantesnek Don Quijote, voltaképpen az orosz élet enciklopédiája. A főnemese, az akkori mondén világ, a falusi nemesek és azok cselédei, aztán a jobbágyok — mind, mind felvonulnak. Sajnos ez a mű is, mint Puskinnak majdnem minden munkája úgyszólván lefordíthatatlan — lefordíthatatlan olyan értelemben, hogy visszazsikáját, amely az orosz ember számára csodálatosan különböző teszi minden irodalmi alkotásnál.

Miért hogy éppen erre vitt az útja
Amit tudnék önről, éppen semmi
Miért, hogy ennek így kellett pont lenni
S a szívem most, mintha vesszőt futna.

A főhős és Tatjana párbeszéde ez, az Anyéginből — csak érinteni lehet a gondolatot, a főkéletes muzsikát nem lehet visszaadni.

Amikor a történelemhez nyúl, szintén hatalmasat alkot. Boris Godunov a romantikus történelmi drámák lelegeje, a Poltava című epikus költeménye az orosz mult nagyszerű feltárása. Prózai művei közül a Kapitány lánya az a munka, amelyben a lázadó Pugacsev alakjának nagyszerű megrajzolása mellett úgyszólván példáját adja a realista ábrázolásnak.

Puskin „internacionalistának” skatulyázta be a régi irodalomtörténet. Ha ez azt jelenti, hogy művészetével kaput nyitott népének a nemzetek kultúrközössége felé, úgy valóban az — viszont ami műveiből kiárad, az mind emberi s ugyanakkor valójában az orosz nép. Ez legvilágosabb bizonyítéka forró népszerűségének. Egész költői lényével annyira hozzá van kötve népe életéhez, hogy ebben az „internacionalistában” ünnepelhetjük legmelegebben a talajhoz és néphez kötött írók, akire úgy rétegeződik a reakövetkező orosz irodalom, a költők Lermontovtól Majakovszkiig, a prózairók hosszú sora Tolsztojon át Maxim Gorkijig, mintha valamennyinek gyökere Puskinig nyúlna vissza.

S ez a csodálatos ember, akinek idén ünnepeljük születésének 150 esztendő évfordulóját (1799 május 26-ikén született, ónaptár szerint) s akiről I. Miklós cár mondta egyszer, hogy „Oroszország legeszebb embere” — ez az ember élete végén az udvari apródok állásá-

ban élt, a cár az udvari élet posványába akarta belefojtani, s mivel ez mégse sikerült a halált küldték érte, középkori ítélet „legális” gyilkosság formájában, párbajgolyóval.

Kortársa és rajongója, a később szintén párbajban elesett Lermontov írja, halála hírére:

Pompás szavának hangja elrekedt
Nem szól már és nem száll szerte
Keze nem perget lantos éneket
Ajkát a halál bilincsbeverte.

Titeket vádollok . . .
A trón körül talpnyalókat
Szabadságot, zsenit tagadókat.
Tiétek a törvény, a mindenható —
De igazságtok mily erőtlén ó!

S ha elpusztultak pogányul
A költő vére
Ártatlan vére fejetekre hull

(Lermontov: A költő halálára)

A nemesi csorda kegyetlen játékos és vad összeesküvése fosztotta meg életétől Alekszandar Szergejevics Puskin, az orosz nép legnagyobb, legmaradandóbb emlékéü íróját. Testét saját osztálya lökte halálba — de a művészete több volt egész osztályánál. S ebbe a művészetbe az egész orosz élet belefért a poltavai nagy ütközettől a kaukázusi cigányokig, az orosz udvarházak levegőjétől a szibériai száműzöttekig s a cár ellen lázadó Pugacsev realizztikusan ábrázolt alakjáig, minden.

Majtényi Mihály

A. SZ. PUSKIN:

CSAADAJEVHOZ

Halk dicsőségben, szerető reményben,
Becéztek minket futó örömök.
Igy elrohantak a fiatal napok
Mint boldog álom, mint hajnali köd.
De égnek bennünk még a vágyak,
Baljós kormányunk hiába tipor,
Türelmetlen a lelkünk, egyre lázad,
Hogy hangunk hallja hazánk és a kor.
Szabad perceket, szent szabad szelet
Várunk, mint a falólkát azzal kit szeret,
Várja a deli, fiatal szerelmes.
És forr lelkünkben a forró szabadság,
És rajzanak még tisztos vágyódások.
Ami legszentebb, hazánké mibennünk:
A lelkünk legmélyén égő lázadások.
Pajtás, felragyog még a mi csillagunk,
Lesz még dús, boldog és büszke napunk.
Nehéz álmából orosz hazánk ébred,
S ha az önkény majdan üszkös porrá égett,
Hamvaira írják, tudd, a neveinket!

(Gál László fordítása)

KULTÚRÉLET

Az igazság válsága a szocialista kultúrában

MILAN BOGDANOVICS felszólalása a Szerbiai kultúregyesületek szövetségének évi közgyűlésén.

Az első káros következmény, amelyet észrevehetünk és amellyel összeütközünk, a mi szempontunkból a Szovjetszövetséggel és a népi demokratikus országokkal való együttműködés kérdése, a kulturális együttműködése, amely a határozat kihirdetése után majdnem teljesen elmaradt, a gyakorlatban elhalt és — amennyiben egyáltalán alkalmazták — csak egyoldalú alkalmazást nyer. Ezt megállapíthatjuk az SzSzSzR-rel való kulturális együttműködés szövetségi egyesületeinek és köztársasági egyesületeinek közgyűlésein és megállapíthatjuk azt a súlyos és komor tényt, hogy az együttműködés, amely a korábbi években is meglehetősen nehézkes volt, ha a másik oldalról eredt, az utóbbi időben csak egyoldalú kívánság maradt, hogy ezen a téren együttműködés jöjjön létre. Ugyanezt megállapíthatjuk a többi népi demokratikus országokra viszonyítva is, amelyekkel külön jószándékú és cselekvően megvalósított szerződéseink voltak a kulturális együttműködésről, továbbá egyezményeink a kulturális együttműködés különböző formáiról és irányairól, de amelyeknek alkalmazása ma a gyakorlatban teljesen megszűnt. Megállapíthatjuk, hogy erről a részből nem csak a tétlen ellenállást alkalmazták az egymásközötti kulturális együttműködés kérdéseiben, hanem, ezt az együttműködést meg is akadályozták. Ma abban a helyzetben vagyunk, hogy megállapíthatjuk, ezekben a berkekben elhallgatják szocialista létünk kulturális megvalósulásait és elhallgatják nem csak azt, amit ma kulturális téren alkotunk, hanem elhallgatják kulturális múltunk nagy értékét is.

Nemrég, amikor a szláv kultúra kérdéseiről volt szó, azt tapasztalhattuk, hogy a Szovjetszövetség folyóirataiban teljesen elhallgatták a szláv kultúra azon jelentős kétségtelenül fontos és tartalmas alkotórészét amelynek jugoszláv kultúra a neve, bár ez a jugoszláv kultúra olyan eredményekkel szolgálhat a közéletben és távolabbi múltból, amelyekkel kétségkívül nem dicsekedhetik számos más szláv kultúra, de még a régi orosz kultúra sem. Annak az ellenállásnak vonalán amelyet a Szovjetszövetség és a népi demokratikus országok velünk kapcsolatban alkalmaznak, mindez bizonyos megbecstelenítő megkülönböztetés alakját ölti. Ez volna az első következmény, amely a Tájékoztató Iroda határozatának kihirdetése után a kulturális élet síkján érezhető.

Vannak más, komolyabb következmények is, amelyek általában a szocialista kultúrát érintik és amelyek súlyos negatívumként már érezhetőek. Az egyik ilyen következmény — az igazság válsága a kulturális, főleg a művészi és irodalmi megvalósulásokban. Ha létezik olyan elv, amely a kultúra felépítésében valamint a művészi és irodalmi megvalósulásokban lényegében szocialista, úgy az igazság elvének kell ennek lenni. A nyugati országokban, ahol a kultúra és a művészet a polgári kapitalista társadalom viszonyaiban fejlődik, az igazság elve az

egyik elv, amely állandóan ingadozik és amellyel a társadalom mint olyan és a társadalmi rendszerek mint olyanok állandóan összeütköznek.

Mi ma azt láthatjuk, hogy a Szovjetszövetség irodalmában és a velünk tegnapig még testvéri országok irodalmában — amelyet mi még ma is testvéreinknek tekintünk, bár viszonyuk irántunk egyáltalán nem testvéri — egyes íróknál az igazság elve ma válságba került. Ime néhány példa.

Lengyelországban, Vroclavban az elmúlt évben a béke védelmére megtartották az értelmiségiek világkongresszusát. A kongresszuson más kiküldöttek mellett részt vettek a Szovjetszövetség és Jugoszlávia kiküldöttei is. Komejcsuk ismert drámáiról erről beszélt az ukrán írók szövetségének közgyűlésén és azt mondta, hogy a vroclavi kongresszuson a világ legválogatottabb értelmiségének el kellett ismernie, hogy a szovjet kultúra és civilizáció az igazság zászlaját hordozza. Nagy szó, szép szó és valóban így is kellene lennie.

Ezzel szemben ugyanezen a kongresszuson egy másik, nem kevésbé jelentős, hanem ellenkezőleg nagyobb és jelentősebb szovjet író, Fadjejev, közvetlenül a helyszínen hűtlenül cserbehagyta ezt a zászlót. A kongresszuson tudatosan elhallgatta népeinknek a fasizmus elleni harcban, a szocializmus felépítésében és a békéért folytatott küzdelemben szerzett minden nagyszerű, történelmi érdemét. Megtagadta az igazságot és vétett az igazság elve ellen.

Hadd mutassak rá Tihonov, népszerű szovjet költő még súlyosabb és szörnyűbb esetére. Tihonov két ízben volt hazánkban, látta, megírta és megszerette az igazságot hazánkról. Visszatérése után a Szovjetszövetségbe egész verseskötetet írt erről az igazságról és azokról az érzéseiről, amelyeken keresztül meglátta és átélte ezt az igazságot. De csakhamar ezután ugyanez az író a moszkvai szöveget, amelyet művészi benyomással bemutatott.

Mindezek annak a nagy válságnak szörnyű tünetei, amely a Tájékoztató Iroda határozatában foglalt negatív és romboló dolgok kétségkívül elkerülhetetlen következményeként a művészi alkotás síkján jelentkeznek. Az ember egy ilyen esetben felveti a kérdést: vajon mikor mond a költő igazat és — hogy közönségesen, a nép nyelvén szóljunk — mikor hazudik? Ha az hazugság, amit a könyvében megírt, akkor ez lesújtó az író irodalmi és művészi erkölcsére. Ha a könyvben igazat szólt és azt azután megtagadta, akkor ez még lesújtóbb bizonyítvány ugyanannak az íróknak emberi erkölcséről.

Hivatkozzunk Jan Drda ismert cseh költő esetére is, aki a prágai békekongresszuson elnökölt. Ezen azok a kiküldöttek vettek részt, akiket a francia kormány nem akart befogadni. Megtisztelő feladat, nemes kötelesség és nagy bizalom, amely a költő irányában megnyilvánult. Bizonyítvány ez kétségtelen békeszeretetről és harc készségéről a béke megvédésére.

Ugyanez a költő, aki iránt ez a nagy bizalom megnyilvánult beleegyezett abba, hogy fogadjon és a Kongresszuson jugoszláv delegátusoknak elismerjen olyan embereket, akik árulói hazánknak, árulói hazánk szocializmusának, árulói a szocializmusnak általában, akik magukban hordozzák az összes negatív és rút emberi tulajdonságokat, akik a hazugság és csalás útját járják a fizetett bérencségig. Íróval, aki mint szocialista író az igazság védelmezője, ilyesminek nem szabad megtörténie.

Nem akarok arról szólni, hogyan viselkednek ma irányunkban a bolgár írók, akik — merem állítani — egész tegnapig megcsodálták szocialista irodalmunk alkotásait, úgy jöttek hozzánk, mint olyan országba, ahol tanulni lehet és ma pedig megüzenik nekünk az irodalmi háborút, azt a feladatot tűzve maguk elé, hogy »leleplezzék« az állítólag nemmarxista jelenségeket a jugoszláv írók műveiben.

Még kevésbé kívánok szólni a magyar írókról, akik azt sugalmazzák ma a pesti rádióknak, állítsa azt, hogy a jugoszláv irodalomban elhatalmasodott a bálványimádás, a dekadencia, a formalizmus és a féktelen bohémiség.

Azért foglalkozom ezekkel, hogy rámutassak: ezekkel a jelenségekkel ellentétben nálunk, a mi kultúránk és művészetünk területén miként ápoljuk és óvjuk az igazság elvét, mennyire sikerült irodalmunkban és művészetünkben megteremtünk a szocialista formák és az irodalmi művészi alkotás tiszta feltételeit. A küzdelem ezért a tiszta helyzetért nálunk már a háború előtt megindult, né-

peink forradalmi győzelmei által pedig végső sikert aratott. A kultúra és a művészetek terén ma a helyesen értelmezett marxista elvek által vezetve a helyes szocialista irányban haladunk. Erről az álláspontról, amellyel egyik népi demokratikus ország művészete és irodalma sem dicsekedhet, azt állítják, hogy marxilag helytelen — ez olyan jelenség, amellyel szembe kell szállnunk minden alkalommal. Tisztában kell lennünk kultúránk és művészetünk ilyen helyzetéről és biztosaknak kell lennünk benne.

Ilyen állásponturnk kiépítésekor helyesen használtuk fel azokat a kimagasló példákat, amelyeket a szovjetirodalom, mint a világ első szocialista államának kultúrája nyújt. Számokkal és statisztikai adatokkal bizonyítható, hogy milyen nagy mértékben használtuk fel ezeket a példákat és milyen nagy mértékben vettük át a szovjetkultúra eredményeit. Nincs egy népi demokratikus ország sem, amelyben a szovjet kulturális tények annyira ismertek, mint nálunk, ahol annyi orosz könyvet fordítanak le és annyi szovjet drámát adnak elő; ahol annyi szovjet filmet mutatnak be, ahol annyi szovjet dalt énekelnek, annyi szovjet zenét játszanak stb.

Bizonyos, hogy egyetlen más ország sem alkalmazta a kultúrában, a művészetekben és az irodalomban úgy és olyan helyesen azokat a nagy tapasztalásokat, amelyekre a Szovjetszövetség 30 év alatt szert tehetett. De a szovjetkultúra ilyen alkalmazásában nem viselkedhettünk bálványimádók módjára. A Szovjetszövetségben ma nagy harc folyik a nyugat bálványyszerű imádása ellen. Nálunk is folyik ez a harc. Mi azonban ma már majdnem teljesen gyökeresen kiirtottuk ezt a bálványimádást, ami nem jelenti azt, hogy megtagadjuk a Nyugat haladó és pozitív értékeit is.

Mindabból amit elmondottam az az alapvető, az a fő és az vonható le eszmei és gyakorlati záradékként, hogy tudatában kell lenni annak, hogy a Tájékoztató Iroda határozatának gonosz következményei nem csak politikai természetűek, hanem elkerülhetetlenül kiterjednek a kultúra, a művészet és az irodalom terére is és rendkívül ébernek kell lenni velük szemben.

Tudatában kell lennünk annak, hogy önmagunkat védelmezve a Tájékoztató Iroda határozatának rágalmazó vádjaival szemben, egyidejűen történelmi jelentőségű álláspontot, a szocializmus állását a világban, a helyesen értelmezett szocialista fejlődés állásponkját is védelmezzük — ugyanúgy tudatában kell lennünk annak, hogy a kultúra síkján mindent meg kell tennünk, hogy a szocialista kultúrát legalapvetőbb elvében, az igazság elvében védelmezzük.

FIGYELŐ

A jelenbe ivelő mult

Vajdaság magyarságának multja még mindig ismeretlen. Nem mondhatjuk ugyan, hogy nincs e kérdésnek elég nagy és széleskörű irodalma, de ez az irodalom egyrészt nagyon nehezen hozzáférhető, másrészt nem vet teljes és igaz világot népünk itteni történelmére. Komoly felkészültségű történésírók csakúgy foglalkoztak multunk feltárásával, mint a tudomány barátai, azonban könyveik még a mult század végén vagy a legjobb esetben a huszadik század elején jelentek meg és így nem csupán az újabb eseményekkel nem foglalkoztak és nem foglalkozhattak, de az akkori nemesi vagy polgári történelemírási felfogásnak megfelelően inkább csak politikai eseményekre irányozták figyelmüket, esetleg a művelődési viszonyokat tették kutatásuk tárgyává. A gazdasági élet, a szociális mozgalmak (kevésbé érdekelték egykori történelem íróinkat és amennyiben) mégis kitértek erre a tárgyra is, ezt csak mellékesen cselekedték és anélkül, hogy meglátták és megláthatták volna a gazdasági élet és a társadalmi mozgalmak kapcsolatát a politikával és kultúrával. Mindez azt jelenti, hogy nem csupán a XX. század, de a XVIII. és XIX. század történelme is vár még ránk, a mi feladatunk, hogy multunkat feltárjuk, megismerjük és megismertessük.

Óriási feladat előtt állunk. At kell értékelni — újabb kutatások alapján — régebbi íróinkat és ki kell egészítenünk írásaikat olyan területek, életszakaszok feltárásával, amelyek előttük még ismeretlenek voltak. Másrészt folytatnunk kell a történelemkutató munkát, amely 1918 és 1948 között szünetelt, hogy pótolhassuk a mulasztottakat, hogy odatehessük az olvasó asztalára a századvég és a XX. század eddig még teljesen hiányzó, de helyesen értékelt történelmét tárgyáló könyveket.

Tettünk már valamit ezen a téren? Édeskeveset, mondhatnók — semmit. És jellemző, hogy az első kísérlet ezen a téren a népünk multjának feltárására irányuló első kísérlet — nem vajdasági magyar kezdeményezésre történt. A Szerb Népköztársaság, kormánya érdeklődött nálunk, kormányunk kért tőlünk történelmi adatokat és így döbrentünk rá arra a valóságra, hogy a kért adatok ismeretlenek előttünk, hogy nem ismerjük saját népünk életét, saját népünk multját.

Vajdaság középkorának története egyelőre talán kevésbé érdekel bennünket. *Egyelőre* az újkor történelmét kellene feltárnunk, megismernünk, azt a történelmi korszakot, amely egyenesen a mába torkollik. Hiszen a XVI—XVII. században teljesen megfogyatkozott a magyarság Vajdaságban olyannyira, hogy a Rákóczi-kort követő szörnyű pusztaságban aligha akadt magyar ember Vajda-

ság területén. Különben sem igen volt található ember a mocsarak között és a szűkes, ősi keménységű, fel nem tört puszták és szteppék hátán, de az a vagy 30.000 ember, aki Bácskát, Bánátot akkoriban lakta szerb és horvát meg román volt. Magyarok mutatóba ha akadtak még ezen a területen.

Vajjon ismerjük-e pontosan a XVIII. századi telepítések és települések történetét? Ismerjük-e azokat a szökött jobbágyokat, akik mint az egykori orosz szteppék kozákjai, idemenekültek, mint bujdosó szegénylegények, ahol akkori-ban még kevés volt a földesúr és az államkincstár, a puszták földesura, oly távol székel, hogy nem akadt embere elég, aki felkutatva volna mind az ide bújdosott és itt bújdosló kóbort. Ismerjük-e pontosan azt a folyamatot, amely a kóbort újból földesúr igájába kényszerítette? És azt a folyamatot, amelyet az imént megkülönböztettképpen nem »településnek«, de »telepítésnek« neveztem el? Mert erőszakkal is telepítettek ide magyarokat jobbágyak, úrdolgára járó parasztnak és majorsági »kontraktuálisnak«, szerződéses »szabadparasztnak«, akit nem köt röghöz a törvény és nagytörvényű úr, akit még robotra sem kényszeríthet — a szerződés alapján. Ismerjük-e azt a folyamatot, amelynek során, rövid idő leforgása alatt, robotra kényszerült a szerződéses is és amelynek során odajutott, hogy el nem hagyhatta urát, birtokát, mint a feketicsi parasz-tok, akárhogy éhezett is rajta. Bizony alig-alig ismerjük ezt a folyamatot. És azt a folyamatot sem, amelynek során rétegekre bomlott népünk, nagyrészt elveszítve földcsekéjét és zsellérré válva, hogy egyes, ritka, tagjai két-három telekre is szert tegyenek és hogy, főleg, a földesúr meghívva a nép zsrján, most kis földjét is elsajátítsa, eltulajdonítsa, még akkor is, ha éppen a szerző-déses paraszt, vagy jobbágy munkája tette azt megművelhetővé. Ismerjük-e az új birtokosok égre-törő hirtelen felsudárosodását, azokat, akiket a paraszt még nemrég-i szilvafabérlő korukból ismert? Ismerjük-e azt a folyamatot, amelynek során az új birtokosok, a hűbéri birtokot polgári tulajdonukká, korlátlan tu-lajdonukká alakítják, megszüntetve mindazt a használati jogot, amelyet régeb-ben a jobbágy is élvezett rajta? Mit tudunk az első proletárok megjelenéséről Vajdaságban? Mennyire ismerjük egyebek között a futaki malom »szabad« mun-kásait, akik — Palánkán háltak, onnan jártak be Futakra a malomba és ezért 9 krajcár napszámot kaptak mert a bérükből hibázó 6 krajcárt a földesúr meg-tartotta, hogy tél előtt a »betyár« (munkás) el ne költse.

Ismerjük-e a vajdasági földbirtok polgáriasulását, azt a folyamatot, amely-nek során nyugati városok részére termeltek egyre inkább és belesodródtak földesuraink az árútermelési és pénzgazdasági polgári viszonyokba, habár to-vábbra is a régi hűbéri viszonyoknak megfelelő úrdolgára kényszerítették a parasztot?! És ismerjük-e a mocsarak lecsapolásának történetét? Kiss József története és részvénytársasága elég tisztán áll előttünk, de ismerjük-e a többi csatorna ásásának, a többi folyó szabályozásának történetét? Tudjuk-e, hogy alakult át a két-három telkes jobbágy tanyásparaszti, »civissé«, akinek fia már latin iskolába járt, együtt a városi polgár és földesúr fiával? És aki még szinte ma is sajátos színezetet ad egyik-másik falunknak. Gondolták-e erre pl. a debelyácsiak, ahol — falun — is akad ebből az emberfajtából?

1848 történelmét természetesen mindannyian jól ismerjük, alaposan ismer-jük. De ismerjük-e vajjon eléggé a vajdasági 48-as magyar helyzetet? A vajda-sági 48 inkább szerb viszonylatban van feldolgozva. Ez természetes és kézen-fekvő. Ez a lényegesebb, a lényeges vajdasági viszonylatban. De ismerjük-e eléggé a sztapár—doroszlovói 48-as helyzetet, az ottani magyar-szerb baráti

állapotokat? Vagy azt, hogy Szrbobránban együtt ünnepelték szerbek és magyarok 1848 márciusában! És együtt harcoltak a nemesek ellen! Abban a Szrbobránban tehát, amely azután egy teljes éven át harcok színhelye lett. És tanulmányoztuk-e a szerződéses parasztnak helyzetét 1848 után, vagy a »dohányosok« helyzetét Észak-Bánátban, akik teljesen proletárokká váltak és akik sem 1848-ban, sem 1870-ben, — amikor Vajdaságban ténylegesen váltották meg magukat a jobbágyok és lettek szabad paraszttokká — nem jutottak földhöz, nem kapták meg a földet, amelyet megműveltek és esetleg felesként műveltek azt tovább, ha ugyan nem tanúsítottak ellenállást a hatvanas-hetvenes években. Mert a lazarevói szerződésesek nem juthattak feles földekhez sem, ellenállásuk miatt.

Nincs felderítve és munkásságunkra vár még az ú. n. tagosítás és legelő-elkülönbzés az 50—70-es évek során, amikor tagosították a földet; ez hasznos volt az általános haladás szempontjából, annak ellenére, hogy a földesurak és zsíros parasztnok javára hajtották végre. Hasznos volt, de oly haladás volt, amelyet a dolgozók kárára eszközöltek. Hiszen az új felosztás során úgy jártak el, mint az isten: akinek volt, akinek az isten is adott, annak adtak, akinek nem volt, annak most sem juttattak. Így vesztette el a zsellér legeltetési jogát is a közös legelőn, amely eztán már az urak tulajdonát képezte.

Két útja van, általános szempontból tekintve a dolgot, a birtok átalakulásának tőkés-birtokká. Az amerikai-farmeri út, a meggazdagodott parasztn útja és a porosz-junker út, amely az egykori nemesi nagybirtokot alakítja át tőkés birtokká. Vajdaságban megtaláljuk mind a két utat és a tőkés nagybirtok mindkét fajtáját. Még eddig nem tanulmányoztuk ezeket az utakat. És nem tettük kutatás tárgyává a kétféle nagybirtok gépesítését sem. Holott sok érdekes anyaggal fogja ez is gazdagítani tapasztalati tárházunkat. Hiszen akkor vetették rá magukat uraink a gépi termelésre, amikor erre a földmunkások és cselédek folytonos harcai, arató sztrájkjai rákényszerítették őket mint technikai harci eszközre a munkásság elleni harcban! És mennyi következménnyel járt földmunkásaink és a cselédség állandó osztályharca a tőkésített nagybirtokokon. De megállapítottuk-e ennek az osztályharcnak konkrét, vajdasági okait? Elemeztük-e magukat a harcokat, a kis összecsapásokon kezdve a nagy-csatáig?! Ismerjük-e a nagycsaták lefolyását és főleg azok horderejét és következményeit?! Hiszen az 1897-es bánáti nagy mozgalomtól számíthatjuk Vajdaságban azt a határköt, amellyel nálunk az imperializmussal párhuzamos szakasz megkezdődik. De eléggé ismerjük-e már ezeknek a harcoknak a történetét? Egyelőre csak egyes szemtanúk ellentmondó, a lényegét fel nem ismerő szavai és az egykorú becskeréki kormányparti napilap, a »Torontál« hasábjai tájékoztatnak bennünket e kérdésben. Igaz ugyan, hogy a Torontál legalább 20 számban foglalkozik a kérdéssel, igen komolyan, sokszor egész oldalakon át és számos vezércikk tárgyává téve az »agrárszocializmus« kérdést. De az alispáni jelentéseket és egyéb irományokat még nem láthattuk és nem tudjuk pl., hogy a zentai nagy-csata egykorú volt-e a bánáti mozgalommal vagy pedig még — 1896-ban esett meg, mert régi íróink majd 96-ra majd 97-re teszik. 1906-ban újból egész Torontál lángban állott, alig három járás akadt mozgalom nélkül és ugyanakkor forrt Bácska is. Hiszen Topolyán, Moravicán, Zentán már a századvég látott oly illegális földmunkás szervezeteket, amelyek 500—600 tagot is számláltak és amelyek komoly mozgalmakat vezettek. Csak Bajmokról tudjuk, hogy sikert ért el csupán a moravicai sztrájk, 1906, és szervezkedés ismert némileg, már

amennyire erre az öreg Kecskeméti Lajos, aki éppen memoárjait írja, fényt derített.

De e harcok eredménye nem csupán a gépesítés volt, de a »földbirtokparcellázás« és az újabb telepítések is, a sztrájkterő-banditák állandósítása állami vezetés és szervezés alatt a nagybirtokosok javára csendőrkísérettel — és következménye volt a mozgalmaknak egyik-másik magyarországi »rabszolgatörvény«, amely betiltotta a sztrájkot és egyúttal persze — az egyke és a kivándorlás is. Baba Anujka, a bánáti tömeggyilkos, aki tömegével mérgezte meg a szemétdombon termő »szerecsikával« a férfiakat és meg nem születésre ítelt magzatokat, Baba Anujka joggal csodálkozott rajta, hogy a törvény bűnösnek tartja — csupán a kor parancsa szerint járt el hiszen áldották az asszonyok. Minderről még édes-keveset tudunk, ahogy kevéssé ismerjük a vajdasági szekták történetét is, kezdve azon a Frankovics Mihályon, akit 1819-ben, amikor Zomborban letartóztatták 2000 paraszt akart kiszabadítani a csendőrgyűrűből, hogy katonaságot kellett kivezénelni a tömeg ellen, mondom kezdve ezen a Frankovics Mihályon a pacséri szektásokon át egész a nazarénusokig, akiket a Monarchia 1914-ben kivégeztetett, mert nem akartak puskát fogni, és akik azután teljesen a reakció szolgálatába állottak.

Sok-sok kérdés vár még megoldásra. Hiszen csak éppen néhány agrárkérdésre hívtam fel a figyelmet. És csak 1918-ig. És mennyi minden vár felderítésre a városi kapitalizmus kifejlődésének szektorán és mennyi minden 1918 után és óta?! Hiszen csak megéltük a magyarság sorsát a régi Jugoszláviában, de okmányyszerű anyag, sőt újságok, könyvek sem állanak rendelkezésünkre, ha komolyan hozzá akarunk látni megírásához. Pedig most ezt akarjuk. A kultúregyesületek szövetségének is komoly a szándéka. Célul tűzte ki maga elé, hogy feltárja és megírja Vajdaság kisebbségeinek multját mint a jelenhez vezető utat — és a történetírók értekezletén megállapította, hogy egyelőre csupán az első lépés megtevéséről lehet szó. Hiszen egyelőre még azt sem tudjuk: mivel rendelkezünk máris? Óriási kulturális fellendülést élünk meg, de nem tudjuk, mire is építhetünk, mi volt eddig, mi történt eddig kulturális téren. Csak éppen annyit tudunk, hogy itt sohasem volt azelőtt és sohasem lehetett igazi kulturális érdeklődés és alkotás, és hogy a kultúregyesületek csak akkor próbáltak mozogni, ha a megyei hatóságok maguk álltak az egyesület élére és ráparancsoltak alattvalóikra, hogy teremtsenek kultúrát — a terjedő népi, terjedő munkáskultúra ellen, hiszen különben, a parancs nélkül a közgyűléseken, megyei viszonylatban sem jelentek meg többben mint öten-hatan. Nem ismerjük ennek az egykori kultúrának lényegét sem. Pedig feltétlenül jelentett az valamit, ha a főispán és nagybirtokos a kultúregyesület elnöke és ha a gazdasági szakértő és bankár annak irányítója! Már a bankár, aki a nagybirtokosok fizetett titkára egyúttal és akitől mégis egyedül értesülhetünk egyelőre arra vonatkozólag mi is történt akár az osztályharc terén is, hiszen hatalmas jelentésben számol be erről is.

És nem különös, hogy ennek a megyei vezérférfiúnak könyveit szinte nem lehet felkutatni, mert azok, akiknek könyvtárában helyet foglalt — lassanként feltűzelik egykor szép könyvtárukat, hogy »levegőt teremtsenek« egykor tágasabb lakásaikban. A jóbarát könyveit is kályhára vetik, ha éppen sorra kerül!

Itt az ideje, hogy leltározzunk, hogy megállapítsuk — mivel rendelkezünk, mire építhetünk, hogy azután további lépéseket is teheszünk. Mi is hát a teendő? Volt meglehetősen történelmi irodalmunk és még nagyobb oly irodalmunk,

amely megírása idején nem jelentett történelmet, hanem korszerű kérdéseket tárgyalt, elemzett, hogy valamelyes megoldásra jusson, de amely könyvek ma történelmi kútfőül szolgálhatnak, különösen ha adataikat ellenőrizhetjük levéltárak okmányai, irományai alapján. Voltak kulturális egyesületeink, így volt történelmi társulatunk Bácskában (Zombor) és Bánátban is (Temesvár). Ezek már a 80-as években sőt előbb alakultak meg és évkönyveket adtak ki. De egyéb egyesületeink is adtak ki évkönyveket és jelentéseket munkásságukról. Tanügyi lapok is jelentek meg mind Bánátban mind Bácskában. Néhány címet, felsorolok és néhány ujság, hirlap címét is, hiszen rengeteg ujság jelent meg már a 50—60-as évektől kezdődőleg és azok is forrásművek gyanánt használhatók, bizonyos levéltári ellenőrzés után természetesen.

Néhány könyvcímet ideiktatok. Persze nem a Pesten megjelent könyvekre gondolok itt csupán de, és főleg, a helyi irodalomra. Mondjuk pl. Iványi István, Dudás Gyula, Rác Vilmos könyveire, az egyes falvak és városok monográfiájára és a kéziratban maradt művekre is mint a Dudás Gyula »Zenta monográfiájára«. Történelmi művek Szentiványi Ferenc, Stassik Ferenc, Szentkláray Jenő, Trifunác Pál. vagy a Stelzer, és Grossmid írásai és még annyi más könyv, amelyhez szinte alig lehet hozzájutni. Legnagyobb könyvtárainkban pl. még Szentkláray művei sem találhatóak, vagy a zrenyanini városi könyvtárban nem lelhetők fel a torontáli történelmet tárgyaló művek, de azok a művek sem amelyek egykori korszerű problémákat, becskereki és torontáli kérdéseket tárgyalnak. Megmondom azonnal, milyen könyvekre gondolok itt. Janko Ágoston egykori alispán, Rónai Jenő egykori főispán, Marton Andor könyveire nem igen lehet rábukkanni sem.

Hasonlóan állunk az egykorú hirlapirodalom termékeinek terén is. Pedig akadt ujság szép számmal minden nyelven. Bácskában például különböző időközökben, hosszabb-rövidebb ideig, a következő helyeken jelentek meg lapok: Újvidék, Szabadka, Zombor, Zenta, Becse, Apatin, Ada, Topolya, Szivac, Palánka, Verbász stb. Bánátban is adtak ki ujságokat a városokon kívül oly helységekben is mint Perjámos vagy Szentmiklós stb, hogy ne beszéljünk Becskerekéről, Kikindáról, Pancsováról, Kanizsáról, Becséről stb. Szabadkán már 1847-ben megjelent az első naptár és 1848-ban »Honunk állapota« címen hirlap. Itt »Tanügyi lapokat« is szerkesztettek egy időben mint Becskereken is. Szerb lapok is igen nagy számban jelentek meg és nem csupán Újvidéken: Külön felhívom a figyelmet az 1848/49-ben megjelent »Napredak«-ra és »Vjestnik«-re mint olyan lapokra amelyek nem találhatóak pl. a Matica könyvtárában. Az első bánati ujság a Grossbecskereker Wochenblatt, amely 1851 óta jelent meg — ott található a zrenyanini múzeumban, mint a becskereki magyar napilap, az 1872 óta kiadott »Torontál« évfolyamai is. De már az egykorú 4 ellenzéki hirlap nincs meg és főszerkesztjük dr. Váradi Imre lakásán is aligha lesznek fellelhetők, kivéve egyes példányait. Ezek csak egyes kiragadott példák. Hosszú oldalak kellenének ahhoz, hogy az összes egykori lapok jegyzékét és megjelenési évét itt lehozzam. Erre egyelőre talán most nincs is szükség. Hiszen a jegyzék, amely fölött rendelkezem nem teljes még és, főleg — senki sem tudja: hol található ezek a lapok és ezek a könyvek. A zombori múzeum könyvtára elég teljes. A zombori múzeumi könyvtáros feladata, hogy minél előbb összeírja mindazokat a könyveket, lapokat stb. amelyek vajdasági történelemmel, vajdasági problémákkal foglalkoznak, hogy mindenki aki e kérdések valamelyikével foglalkozni akar, tudja: mi és hol található. Ilyen könyvtár akad elég szép számmal Vajdaság-

ban. Gondoljunk csak a szabadkai gimnázium szép könyvtárára, a zentai könyvtárra és így tovább. Mindezeknek feladata a jelzett jegyzéket eljuttatni a Híd szerkesztőségébe, hogy azt közzé tehessük általános használatra. Fel kell állítanunk a tudományos katasztert. Egész sereg iskolai értesítő is foglalkozik komoly társadalmi, tudományos vagy más kérdéssel, amely felhasználható multunk feltárásánál.

És ez nem csupán a régmúlt történelmére vonatkozik. Hiszen nincs még olyan jegyzékünk amely tudomásunkra hozná, mi jelent meg a régi Jugoszlávia ideje alatt magyar nyelven vagy vajdasági problémával kapcsolatban. Nem tudunk hozzájutni pl. a »Szervezett (Munkás« évfolyamaihoz, vagy egyéb kiadványaihoz így pl. naptáraihoz sem. Nem található a rövid, tiszavirág-eletű folyóiratok sem, mint pl. a »Tovább«, vagy a Halász kis litografált füzetes könyvtára és így tovább. Egyes könyvtárakban talán akad ezekből és a rengeteg fel nem sorolt könyvből, füzetből, folyóiratból, lapból valami és főleg, feltétlenül akad mindebből, valami sok magánember könyvei, írásai között. Nincs egyébre szükség mint arra, hogy ezek összeírják mi található náluk és ezt jelezzék, hogy szükség esetén történetíróink tudják mivel számolhatnak. Egyelőre csupán katalógus összeállításáról van szó: arról, hogy megtudjuk mi fölött rendelkezünk és hol található mindez, mely könyvtárban, vagy kinél, ha magánemberről van szó. És talán-talán azok is, akik helyszüke miatt eltűzelik könyvtárukat, inkább és szivesebben tudnák írásaikat, könyveiket jobb helyen, biztosabb helyen — kosztra, kvártélyra adva ki azokat valamely oly központi könyvtárba, amelyben felhasználhatók lesznek a tudomány céljaira.

Persze mindez még nem elegendő. Vannak levéltáraink is, amelyek még egyelőre rendezés alatt állanak. De vannak olyan irományaink is, amelyek egyes magánemberek levéltárában állanak s amelyekről semmit sem tudunk. Helyes volna és égetőn szükséges, hogy ezek a magányosok összeírják fontosabb okmányaikat, leveleiket, talán nyomtatott, vagy kéziratban lévő írásaikat, előadásait, beszédeiket és azt a jegyzéket szintén beküldenek, hogy az irományok katalógusát is összeállíthatnánk. Egyes pörök aktái is igen komoly szolgálatokat tehetnek, ha nem csupán az egyesre, de egyúttal a társadalmi viszonyokra is fényt derítenek. Iskolai, egyesületi, bírósági levéltárakban is rengeteg hasznos anyag rejtőzik.

Itt az ideje, hogy hozzáfogjunk népünk történelmének megírásához, hogy feltárjuk Vajdaság multját. A katalógus összeállítása volna az első lépés az úton amelynek végén elérhetnők a kitűzött célt.

Lőrinc Péter

S Z E M L E

A 80 ÉVES BEOGRADI NÉPSZÍNHÁZ

Öszre lesz 80 éve, hogy megalakult a beográdi Népszínház. A színház dolgozói ezt az évfordulót olyan időben ünneplik, amikor ez az intézmény már nemcsak elnevezésében népi, hanem célkitűzésében is. A beográdi Népszínház ma már valóban a dolgozó nép, a szocializmusért harcoló tömegek új szocialista kultúrát építő intézményévé vált.

Az évforduló nem mindennapi jelentőségének megfelelő lesz az ünnepség programja is. November 12-én a szerb színmű irodalom legkiválóbb alkotásai Gyura Jaksics, Jovan Szerija Popovics, Koszta Trifkovic és Braniszláv Nusics örökértékű művei kerülnek előadásra a színház legjobb művészeinek tolmácsolásában. Az évforduló alkalmával a Népszínház emlékkönyvet ad ki és kis múzeumot nyit.

A beográdi Népszínház multját nagy művészi erőfeszítések jellemzik. 1869 előtt Beográdnak nem volt állandó színháza. A munka első időszakában a lelkes együttes előtt komoly feladat állt: a közönség megnyerésével biztosítani kellett a színház állandóságát. Helyes műsorpolitikával és a legkiválóbb művészek mozgósításával ez sikerült is. 1869-ben a Népszínház hazai szerzők művein kívül már klasszikus külföldi írók: Shakespeare, Molière, Gogoly és Goldoni műveit is bemutatta. A bemutatók akkor még igen alacsony művészi színvonalon mozogtak, de alkalmat nyújtottak a színház fejlődésére és arra, hogy egyes kiváló színészek kiemelkedhessenek.

A mult század végén operával is kísérletezett a Népszínház, de ekkor még sikertelenül. Később sikerült operett-előadásokat rendezni. Az opera komoly megszervezésére csak az első

világháborút követő években került sor. A balett 1922-ben indult.

A két világháború közötti időszakban a komoly kritikusok benyomása az volt, hogy a színház egyetlen célja, hogy biztosítsa anyagi egyensúlyát s így főleg olyan színműveket mutatott be, amelyek biztos anyagi bevételt jelentettek. Ennek következtében szerepeltek a színház műsorán az üres, eszmeiség nélküli és frivol művek, amelyek csak a közönség szórakoztatását szolgálták.

A felszabadulás után teljesen megváltozott a Népszínház arculata. A nézőteret új közönség töltötte meg, a dolgozó nép, amely értékelni és szeretni tudja az igazi színművészetet. A műsor is megtisztult a selejtes daraboktól és helyükbe a hazai és külföldi színműirodalom igazi értékei kerültek.

A Népszínház tagjai ma már nemcsak a színház falai között dolgoznak. Kijárnak a gyárakba, üzemekbe és körzetekbe, felkeresik a dolgozók munkahelyeit, ahol a szocializmus épül. Így nagy és fontos hivatást teljesítenek az új népi színjátszás terjesztésében szocialista kultúránk kialakításában. A beográdi Népszínház művészi együttesét akkor érte a legnagyobb elismerés, amikor a szövetségi kormány mellett működő tudományos és kulturális bizottság a színház több művészt önfeláldozó munkájáért magas kitüntetésben részesítette.

A SZLOVÁK KÖZELETI, POLITIKAI ÉS KULTÚRMUNKÁSOK ALLAS- FOGLALÁSA A PRÁGAI RÁDIO- RÁGALOMHADJÁRAT ÁVAL SZEMBEN

A vajdasági szlovák közéleti, politikai és kultúrmunkások Bácski-Petrovácon 1949. május 15-én közös értekezletet tartottak. Az értekezleten

megvitatták a legidősebb politikai kérdéseket; foglalkoztak a Tájékoztató Iroda hazánk ellen indított ellenforradalmi rágalomhadjáratával, amelyben a csehszlovák Kommunista Párt egyes vezetői, a csehszlovák rádió és sajtó is szégyenteljes szerepet vállalnak. Az értekezlet résztvevői felmérve a hadjárat káros voltát, határozatot fogadtak el, amelyben erélyesen visszautasítanak minden olyan rágalmat, amit a csehszlovák Kommunista Párt egyes vezetői szórnak hazánkra és vezetőinkre. A határozat a többi között a következőket mondja: »Nekünk, a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság területén élő szlovákoknak különösen fájdalmas egyben felháborító, hogy ezek a támadások a mi régi hazánkból is jönnek. A Jugoszláv Kommunista Pártra és annak vezetőire mért meg gondolatlan és durva ütések a mi kisebbségünk eleven testébe is fájdalmat okoznak mely kisebbség — hála a nemzetiségi kérdés marxista-leninista szellemben történő helyes megoldásának — éppen most az új szocialista Jugoszláviában a legszebb testvériségben él a jugoszláv népekkel. A mi kisebbségünknek ebben a házában minden lehetősége megvan nemzeti kultúrájának fejlesztésére és szocialista öntudatának megerősítésére. A mi valóságunk — a gazdag és szabad népi, társadalmi és kulturális fejlődés Jugoszlávia Kommunista Pártjának következetes nemzetköziségben fejeződik ki... A rágalomhadjárat, melyet a Csehszlovák köztársaság folytat hazánk ellen, közöttünk a legkisebb megértésre sem talál. Mi megőriztük egységünket, teljes határozottsággal megvagyunk győződve valóságunk igazságában és éppen ezért hazánk többi dolgozóival együtt törhetetlen akarattal folytatjuk szocialista hazánk kiépítését.

Az értekezleten összegyűlt szlovák vezetők válaszoltak a prágai rádióknak is, amely szintén az első között foglalt helyet a hazánk elleni rágalomhadjáratban. A prágai rádióhoz intézett levél megállapítja, hogy a rádió adásai hazugságok a szocialista Jugoszlávia ellen, mely dicsőséges és hős Pártunk irányításával a Tito marsallal az élén a Szovjetszövetség után elsőként szállt szembe a faszizmussal nemcsak a sajtát, hanem a többi elnyomott népek szabadságáért is. Mi

— a nép — a Párt — Tito egyik vagyunk. És ezt az egységet a prágai rádió adásai sem zavarhatják meg.

A határozatot és a levelet a legkiemelkedőbb szlovák közéleti, politikai és kultúrmunkások írták alá.

A VAJDASÁGI ÉNEKKAROK VERSENYE

Két napon át tartó nagyszabású ünnepi játék keretében tartották meg Noviszádon Vajdaság legjobb énekkarainak idej versenyt. A tartományi versenyen 18 énekkar vett részt. Három csoportban mérték össze erejüket.

A tartományi ünnepi játékot előversenyek előzték meg, amelyekben 57 énekkar vett részt, közöttük magyar, szlovák, ruszin és román énekkarok is.

A Noviszádon megtartott döntő versenyen énekkaraink igen szép művészi teljesítményt nyújtottak. Előadasmódjuk elmélyültebb, tisztább és stílusban is kifejezőbb volt, mint az előző versenyeken. E tekintetben különösen kitűntek a három kategória győztesei és megdicsérettjei: az első csoportban a verseci »Zsarko Zrenyain« kultúregyesület énekkara, a második csoportban az ingyiai »Dusan Jerkovic« szakszervezeti kultúregyesület énekkara, a harmadik csoportban a gyurgyevői »Tarasz Savcsenko« kultúregyesület énekkara. A versenyen elért szép eredmények annak köszönhetőek, hogy énekkaraink az elmúlt időszakban szervezetenleg megerősödtek, sokat gyakoroltak és nagy gondot fordítottak a karnagyok kiképzésére.

A versenyen megmutatkoztak a hibák is. Még a döntőn is érezhető volt egyes énekkarok bemutatkozásában a szólamvezető hang megadásának, a lendületnek és előadasmódnak csiszolatlansága; a részletek elégtelen kidolgozása, az előadott énekszakmók karakterében való elmélyültség hiánya. Egyes énekkarok tagjainak hangja igen csiszolatlan volt, ami az összhangzat rovására ment. Ez a jelenség különösen a fiatal énekkaroknál fordult elő. Az énekesek figyelmesebb megválogatásával és háthatos nevelőmunkával ezeket a hiányosságokat pótolni lehet.

Rá kell még mutatni a karnagyok szemebetűnő fejlődésére is. Az ének-

karok vezetői közül sokan a Noviszádon megrendezett tanfolyamokon szerették szaktudásukat, amit később gyakorlati munkával kimélyítettek.

Az idei versenyen a minősítés alkalmával figyelembe vették az énekkarok egész évi munkáját is. A bíráló bizottság szigorú feltételnek vette azt is, hogy az énekkarok milyen mértékben tömegesedtek, hogyan foglalkoztak tagjaik, világnézeti és szaknevelésével, meglátogatták-e a szocializmus építőhelyeit, a gyárakat, üzemeket és szövetkezeteket.

A verseny tanulságai megmutatták a többi között, hogy egyes énekkarok nem szentelnek kellő figyelmet az ifjúság bevonására. Ezek közé az énekkarok közé tartozik például mindhárom zombori énekkar is, a szerb, a horvát és a »Petőfi Sándor« magyar kultúregyesület énekkara, mely utóbbi, noha dícséretben részesült, az előversenyben tanúsított gyenge aktivitása miatt, nem kaphatta meg azt a minősítést, ami a versenyen megnyilvánult tudásához viszonyítva megillette volna.

Mindent összegezve megállapítható hogy a verseny a vajdasági énekkarok jelentős fejlődését mutatta szervezeti és művészi tekintetben is.

PUSKIN MŰVEINEK KIADÁSA A SZOVJETSZÖVETSEGBEN

Puskin művei a szovjethatalom éveiben 76 nyelven és 41,5 millió példányszámban jelentek meg. A nagy orosz költő műveit számos olyan nép nyelvén is kiadták, amelyeknek a Nagy Októberi Forradalomig még ábécéjük sem volt. Puskin egyes műveit is számtalanszor megjelentették. A »Kapitány leánya« 112 kiadást ért meg 44 nép nyelvén, a »Dubrovskij«-t 89 ízben adták ki 42 nyelven. »Belkin mesé«-it 47-szer jelentették meg 20 nyelven. Mindezek a művek milliós példányszámban kerültek a könyvpiacra. Az »Anyegin Eugén« verses regény több mint két millió példányszámban jelent meg. A nagy költő meséi 210 kiadást értek meg 46 nép nyelvén 66 millió példányszámban jelentek meg.

A költő születésének századik évfordulója alkalmából a Szovjet Tudományos Akadémia 10 kötetben megjelentette Puskin válogatott műveit. A »Goslitizdat« állami könyvkiadó pe-

dig Puskin műveinek új kiadását készíti elő 6 kötetben. Mindez azt mutatja, hogy Puskin költészete egybe forrt a szovjet dolgozók hatalmas tömegeivel s hogy Puskin neve a legnépszerűbb és legdicőségesebb név az orosz klasszikus irodalomban.

A ROMÁN KÖZELETI, POLITIKAI ÉS KULTÚRMUNKÁSOK A ROMÁNIAI RÁDIOALLOMÁSOK RÁGALOMHADJÁRATA ELLEN

Versecen 1949 június 5-én a román közéleti, politikai és kultúrmunkások értekezletet tartottak, amelyen a meghatározottabban elítélték azt a rágalomhadjáratot, melyet a Szovjetunio Kommunista Bolsevik Pártjának vezetői és a népi demokráciák folytatnak hős Pártunk és hazánk ellen. Az értekezlet résztvevői különösen azon tény felett fejezték ki megbotránkozásukat, hogy ebben a vad és alapítalan hajszában a Román Népköztársaság és a Román Dolgozók Pártjának egyes vezetői is szegyénteljes módon kiveszik részüket. A román vezetők határozata a többi között a következőket mondja: »Romániai rágalmozónak a többi rágalmozóval együtt megkísérlik nemzeti kisebbségünk egységét szétörni és újból fel támasztani a szovinizmust s ugyanakkor Kommunista Pártunkat a nacionalizmus vádjával illetik. Véleményünk szerint nacionalisták éppen azok, akik bennünket vádolnak. Mivel magyarázzák a Román Dolgozók Pártjának vezetői azt a tényt, hogy a romániai szerb kisebbség haladó elemei és vezetői a »Sziguranc« börtöneiben sanyalódnak és a fasiszmus kegyetlenségeire emlékeztető kínzásokat kell elszenvedniök?... Nem állhatjuk meg, hogy a legerélyesebben ne utasítsuk vissza és cáfoljuk meg a Román Dolgozók Pártja, a román sajtó és rádió hazugságait arról, hogy hazánk átállt az imperialisták táborába, hogy nálunk a kapitalizmus teljes virágzásban van stb. Világos, hogy a Román Dolgozók Pártja egyes vezetőinek a rágalommal csak az a céljuk, hogy befeketítsék népeinket és Pártunkat, hogy meggátolják a szocializmus felépítését hazánkban. Ezek a »kritikusok« azt hiszik, hogy hazugságaikkal eltitkolhatják saját népeink előtt a mi dolgozóink gyönyörű munkaeredményeit; hogy eltitkolhatják a felépült vagy épülő hidakat,

gyarakat, vasutvonalakat, utakat, termelőszövetkezeteket, egyszóval a szocializmust...»

Az értekezlet résztvevői a román rádióállomásokhoz intézett levelükben feltárlják azt a szégyenteljes szerepet, amit ezek a rádiók töltenek be a hazánk elleni rágalmak terjesztésében. A román rádióállomások azt állítják, hogy Jugoszlávia átállt az imperialisták táborába, hogy Jugoszláviában amerikai csapatok vannak stb. Az értekezlet résztvevői felteszik a kérdést: a román rádió melyik adásában ismertette a román közvéleménnyel a jugoszláv kiküldöttek állásfoglalását az Egyesült Nemzetek Szervezetében, a világbéke értekezleten és a Duna-konferencián?

A határozatot és a levelet az értekezlet valamennyi résztvevője aláírta.

A SZÍNHÁZAK ÁLLAMOSÍTÁSA MAGYARORSZÁGON

Az új színházi évad megindulásával Magyarországon megszűnnek a magán-színházak

A Horthy-rendszer műsorpolitikája mellőzött minden olyan színművet, mely komoly társadalmi problémákat vetett föl és előnyben részesítette a reakciós, érzélgős és tartalmatlan színműveket.

A felszabadulás után ez a helyzet csak részben változott meg. A magán-színházak igazgatói kettős műsorpolitikát folytattak: az üres, eszmésiségnélküli színművek bemutatásával a burzsoázia maradványainak kedveskedtek, de ugyanakkor az új színházlátogató közönséget is igyekeztek kielégíteni. A színházak életében ekkor válság uralkodott, amit egyedül csak a haladó szervezetek színházai küzdöttek le.

A színházak államosításával megváltozik ez az egészségtelen állapot. Az új és régi állami színházak vezetői már hozzáláttak a következő évad műsorának összeállításához és az együttesek megválasztásához.

Amint a színész szakszervezet összehívott ülésének jelentéséből kitétni, a színészek nagy örömmel fogadják a változást. Véleményük szerint az államosítással megjavulnak majd életkörülményeik, mert az állami színházaktól rendszeres fizetést kapnak — ami a magán színházaknál nem volt meg; — másrészt remélik, hogy ezzel megszűnik a színészek átkos munkanékülisége, amely az utóbbi években igen nagy arányú volt.

A színházak színvonalának megjavulása rendkívül nagy kérdései Magyarországon, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a budapesti színházaknak a múlt évben 35.000 előfizetőjük volt, s hogy ez a szám előreláthatólag ebben az évben százszázalékosan növekszik.

AZ ELSŐ SIPTÁRNYELVŰ IRODALMI FOLYÓIRAT

A koszovó-metóhiai kultúregyesületek szövetségének kiadásában »Új élet« (Jeta ere) címmel megjelent az első siptárnyelvű irodalmi folyóirat. A kéthavonként megjelenő folyóirat a hazánkban élő siptár nemzeti kisebbség irodalmi és kulturális kérdéseivel foglalkozik. Ez a nemzeti kisebbség a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság területén nemcsak gazdasági, hanem politikai és kulturális téren is egyenlő jogokat élvez. Ezt bizonyítja a most megindított irodalmi lap is, mely a régi Jugoszláviában sohasem jelenhetett volna meg.

A folyóirat első száma a bevezetőkön kívül egész sor cikket és eredeti frást közöl, melyek a siptár nemzeti kisebbség irodalmi és kulturális kérdéseivel foglalkozva hűen érzékeltetik azt a fejlődési szakaszt, amelyet ez a kisebbség futott be a felszabadulás óta. A siptárnyelvű irodalom fellendítését kívánja elősegíteni a folyóirat azzal is, hogy irodalmi pályázatot hirdet versre, novellára és egyfelvonásos színműre.

